

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989

Lucie Vebrová

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva
Akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie VEBROVÁ**

Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**

Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa**

Název tématu: **Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Počátky obchodního práva za feudalismu
3. Rozvoj obchodního práva v období kapitalismu
3. 1 Obchodní právo v předmnichovské republice
4. Obchodní právo za socialismu
5. Závěr

Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

MALÝ, Karel a kolektiv autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 1. vyd. Praha: Linde, a. s. 1997. ISBN 80-7201-045-X.

PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv: Obchodní právo 1. díl. 2. přepracované vyd. Praha: Codex Bohemia s. r. o. 1998. ISBN 80-85963-58-2.

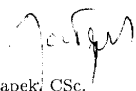
MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav, UNIVERZITA KARLOVA: Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 89. 1. vyd. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0863-4.

MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618 - 1918. 1. vyd. Praha: Karolinum 2006. ISBN 80-246-1209-7.

Vedoucí bakalářské práce: **JUDr. Milan Závurka, Ph.D.**
Ústav veřejné správy a práva

Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2007**

Termín odevzdání bakalářské práce: **19. května 2008**

prof. Ing. Jan Čapek, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Karel Lacina, DrSc.

vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 15. listopadu 2007

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Lucie Vebrová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce JUDr. Milanu Závurkovi, Ph.D. za jeho rady, odborné připomínky a poskytnuté materiály. Zároveň bych chtěla poděkovat také mé rodině a příteli za psychickou podporu a trpělivost nejen při psaní této práce, ale po celou dobu studia.

ANOTACE

Tato bakalářská práce pojednává o historickém vývoji obchodního práva v českých zemích do roku 1989. První část je věnován počátkům a prvním zákonům, kterými byly Colbertova nařízení, Francouzský zákoník nebo směnečný řád. Zásadním obdobím vývoje obchodního práva byl jistě kapitalismus, neboť vznikly další významné předpisy - Všeobecný obchodní zákoník a Akciový regulativ. Posledním obdobím před sametovou revolucí byl socialismus, který zaznamenal nejvýraznější posun a vývoj tohoto práva. Všeobecný občanský a obchodní zákoník byly zrušeny a nahrazeny novým občanským zákoníkem. Závěr této práce porovnává hospodářské a obchodní právo.

KLÍČOVÁ SLOVA

Francouzský zákoník, Všeobecný obchodní zákoník, Akciový regulativ, Živnostenský zákon, Občanský zákoník, Hospodářský zákoník

TITLE

Development of commercial law in Czech countries until the year 1989

ANNOTATION

This bachelor publication thesis deals with historical development of commercial law in Czech countries until the year 1989. The first part includes its origin and also first laws, which were Colbert's statute, French Code or Exchange system. Capitalism was fundamental period of the development of commercial law, because other significant laws were created during it – General Commercial Code and Stock Regulator. Socialism was the last period before the Velvet revolution, which meant the biggest advancement and the development of this law. General Commercial and Civil Code were violated and replaced by the new civil code. The end of this publication compares Economic and Commercial Law.

KEYWORDS

French Code, General Commercial Code, Stock Regulator, the Trades Licensing Act, Civil Code, Economic Code

Obsah

Úvod.....	9
1. Vznik moderního obchodního práva	10
1. 1 Kodifikace obchodního práva (17. století)	10
2. Počátky obchodního práva za feudalismu	18
2. 1. Právo v českém státě v období feudálního absolutismu (1620 – 1848).....	18
2. 1. 1. Směnečné předpisy a počátky obchodního práva.....	18
3. Rozvoj obchodního práva v období kapitalismu	19
3. 1. Právní úprava hospodářství v letech 1848 - 1918.....	19
3. 1. 1. Právo směnečné a obchodní, kapitálové společnosti.....	19
3. 2. Veřejná obchodní společnost.....	20
3. 3. Komanditní společnost	20
3. 4. Akciová společnost.....	20
3. 5. Komanditní společnost na akcie	21
3. 6. Společnost s ručením omezeným	22
3. 7. Obchodní zákonodárství Rakousko-Uherska a první ČSR (1867 – 1918).....	23
3. 8. Zákon o společenstvech (družstvech).....	23
3. 9. Zákon o pojistné smlouvě.....	24
3. 10. Zákon o společnosti s ručením obmezeným.....	24
3. 11. Akciový regulativ	27
3. 12. Předběžné a konečné povolení podle AR	28
3. 13. Akcie.....	29
3. 14. Ustavující valná hromada	29
3. 15. Vznik a neplatnost a. s.	30
3. 16. Orgány a. s.	30
3. 17. Účetní závěrka	32
3. 18. Nové zákony dotýkající se obchodních vztahů	32
Obchodní právo v předmnichovské republice	33
3. 19. Právní úprava hospodářství po roce 1918.....	33
3. 19. 1. Hospodářství v prvních letech republiky	33
3. 19. 2. Burza	34
3. 19. 3. Kartely.....	34
3. 19. 4. Směnečné a šekové právo	35
3. 19. 5. Obchodní a živnostenské právo.....	36
3. 20. Protektorát Čechy a Morava (1939 – 1945)	37
3. 20. 1. Hospodářské zákonodárství za protektorátu.....	37

4.	Obchodní právo za socialismu.....	38
4. 1.	Období 1948-1989 u nás – zánik OP a jeho nahrazení právem hospodářským.....	38
4. 2.	Vznik a vývoj československého hospodářského práva.....	39
4. 2. 1.	Občanský zákoník	39
4. 3.	Podniky a subjekty hospodářskoprávních vztahů.....	39
4. 3. 1.	Znárodňování a konfiskace	39
4. 3. 2.	Národní podniky v první fázi vývoje	40
4. 3. 3.	Národní podnik jako obchodník.....	40
4. 3. 4.	Zákon č. 103/1950 Sb. – definitivní zvrát.....	41
4. 3. 5.	Výrobně hospodářské jednotky	41
4. 3. 6.	Komunální podniky.....	42
4. 3. 7.	Zákon č. 51/1955 Sb.	42
4. 3. 8.	Družstva	43
4. 3. 9.	Jednotná zemědělská družstva	43
4. 4.	Akciové společnosti v období socialismu	44
4. 5.	Hospodářský zákoník	44
4. 6.	Socialistické organizace	45
4. 7.	Předmět a vývoj HZ.....	45
4. 8.	Předmět činnosti socialistických organizací a jeho překročení	46
4. 8. 1.	Bariéry rozvoje plánovacího systému a snaha je překonat tržními prvky.....	46
4. 8. 2.	Státní arbitráž	47
4. 9.	Vládní nařízení č. 33/1955 Sb., o hospodářských smlouvách	48
4. 9. 1.	Uzavírání hospodářských smluv	49
4. 9. 2.	Prekluze.....	49
4. 9. 3.	Typy hospodářských smluv.....	49
4. 10.	Kodifikace hospodářského práva.....	50
4. 11.	Povaha totalitní hospodářské legislativy	50
4. 12.	Teorie hospodářského práva.....	51
4. 12. 1.	Akty hospodářského řízení.....	52
4. 13.	Vlastnické právo.....	52
4. 13. 1.	Druhy a formy vlastnictví	52
4. 14.	Vztah hospodářského a obchodního práva	53
4. 14. 1.	Zvrát roku 1950. Volba diskontinuity.....	53
4. 14. 2.	Hospodářské a obchodní právo	54
5.	Závěr.....	55
	Literatura	60
	Seznam použitých zkratk.....	61

Úvod

Tato práce se zabývá historickým vývojem obchodního práva v českých zemích do roku 1989. Obchodní právo je jedním z nejdůležitějších a nejpoužívanějších odvětví dnešního právního prostředí, a jelikož spousta dnešních teoretických i praktických poznatků vychází z dřívějších předpisů, patří i historie tohoto práva k významným mezníkům současnosti.

Stěžejním mezníkem a také jedním z prvních zákonů upravujících obchodní právo byl Francouzský zákoník přijatý v roce 1807, který nebyl dokonalý a ucelený, ale i přesto byl s pozdějšími úpravami používán až do roku 2000, kdy byl nahrazen novým a zároveň současným obchodním zákoníkem. Na tuto kodifikaci navázal všeobecný obchodní zákoník, který jako první vymezoval a upravoval obchodní společnosti, jejich vznik, fungování i zrušení. Období kapitalismu je věnováno právě obchodním společnostem a jejich podrobnému vymezení. Velmi významným legislativním prvkem tohoto období se jistě stal Akciový regulativ, který značně zjednodušil zakládání akciových společností. Po vzniku Československé republiky v roce 1918 vzniklo mnoho nových zákonů týkajících se obchodního práva, mezi důležité patřil například Zákon o nekalé soutěži nebo Živnostenský zákon. K nejdelšímu období vývoje obchodního práva zařazujeme socialismus, který také zaznamenal výraznou změnu, neboť obchodní právo zaniklo a bylo nahrazeno právem hospodářským. V roce 1950 byly zrušeny všeobecný občanský i všeobecný obchodní zákoník a nahrazeny Občanským zákoníkem. Definitivní změnu znamenalo přijetí Zákona o národních podnicích, podle kterého se většina majetku dostala do správy státu, a teprve nedávno začal proces navrácení znárodněného majetku původním vlastníkům. Hospodářský zákoník znamenal převážně příkaz a kontrolu, jehož hlavním předmětem bylo vymezit hospodářské vztahy mezi socialistickými organizacemi. Hospodářský zákoník se tedy stal silným prvkem totalitnímu systému a znamenal oslabení občanského práva. Uvolnění a svobodu přinesla sametová revoluce v roce 1989, která ukončila totalitní systém a přinesla osvobození pro všechny občany této země.

1. Vznik moderního obchodního práva

1.1 Kodifikace obchodního práva (17. století)

Počátky obchodního práva můžeme nalézt již v Babylónu, u Féníčanů a v dalších starověkých civilizacích. Před vznikem prvního zákonného kamene se jako zárodek obchodního práva používala **cechovní pravidla**. Obchodníci, kteří byli členy cechovní organizace, byli vázáni pravidly, které formulovaly právě cechy. Cechy plnily také funkci ochrany hospodářské soutěže a ochrany spotřebitele.

Pojem moderní obchodní právo se začal používat v období, když se začaly regulovat také vztahy vznikající mezi obchodníkem a neobchodníkem, nebo dokonce vztahy, jichž se obchodník nemusel vůbec zúčastnit. První zárodky novodobého obchodního práva pocházejí z Itálie, odkud pochází mnoho nařízení vydaných Ludvíkem XIV.

Za vlastní zdroj obchodního práva, z něž čerpali i absolutní vládcové, jsou považovány obchodní zvyklosti italských měst. Cechovní organizace obchodníků se tu významnou měrou podíleli na vládě a cechovní jurisdikce² se v souladu s tím začala rozšiřovat také na osoby, které nenáležely k cechům.

V sedmnáctém století bylo francouzské právo roztržštěné: na jihu římské právo, na severu obyčejové právo, navíc kanonické právo a obchodní obyčej pro obchodníky atd. Důvod spočíval v tom, že král Ludvík XIV. usiloval o právní unifikaci³, což se projevovalo zejména v oblastech občanského práva.

Prvním významným krokem k uzákonění moderního obchodního práva se stalo tzv. nařízení o pozemní dohodě z roku 1673 a nařízení o námořním právu z roku 1681, o něž se zasloužil ministr Ludvíka XIV., Colbert. Oficiální název zněl „**Královský edikt sloužící jako řád pro obchod uskutečňovaný obchodníky ve velkém i v malém**“. Nařízení bylo prohlášeno v březnu 1673, bylo rozděleno na preambuli a 12 titulů, které se dělily celkem na 122 článků. První titul pojednával obecně o obchodníkovi, další titul upravoval zprostředkovatele, třetí titul obchodní knihy (účetnictví), čtvrtý titul obchodní společnosti, následující dva tituly se zabývaly směnkami a dalšími cennými papíry, tituly sedmý až jedenáct upravovaly úpadkové právo a poslední dvanáctý titul byl věnován obchodnímu soudnictví.

Jednalo se o první kodifikaci obchodního práva, na niž navázal napoleonský zákoník z roku 1807, který převzal strukturu ediktu, rozvinul ji a doplnil nařízením o námořním

¹ Uzákonění

² Soudní pravomoc

³ Sjednocování, jednotnost

obchodě. **Colbertova nařízení** měla velký úspěch a jejich vliv překročil francouzské hranice, i přesto však šlo pouze o dočasné řešení tehdejšího stavu obchodního práva. Vzhledem k tomu, že nařízení z roku 1673 obsahovalo řadu nedostatků, jako např. neznalo kapitálové společnosti, neupravovalo komisionářskou či kupní smlouvu, ozvaly se brzy ohlasy k jejímu přepracování. Tyto ohlasy byly vyslyšeny v roce 1778, kdy byla ustavena komise, která měla připravit návrh nového nařízení. Návrh byl připraven již v roce 1781. Teprve v období buržoazních revolucí se obchodní právo v moderním slova smyslu plně konstituuje⁴.

Ve vzniku moderního obchodního práva je vidět jeden významný prvek. **Cechovní pravidla** byla spíše veřejnoprávními normami, kde cech, resp. samosprávná organizace, ukládala svým členům, jakým způsobem se mají chovat. A právě tento způsob, který se vyvinul v obchodních zákonících 19. a 20. století, se začlenil také do moderního pojmu obchodů. Obchodní zákoníky, navazující na občanské zákoníky, se týkají spíše práva soukromého a nesouvisejí se samosprávnými organizacemi obchodníků, i přesto však upravují tzv. obchody, jimiž se rozumí jednání obchodníků, nikoli právní vztahy.⁵ Předmětem právní úpravy zde nejsou vztahy, ale úkony obchodníků bez ohledu na to, kdo je adresátem takových jednání. A právě toto pojetí umožňuje obejít cechovní omezení a právní partikularismus⁶, neboť obchodníkově právní jednání je prvkem právního vztahu, který je širší a v němž se může na druhé straně objevit osoba, která není obchodníkem. Zde je vidět značný prvek veřejnoprávního přístupu, který se zvolna přetváří v soukromoprávní regulaci.

K výše popsané problematice lze uvést jako příklad instituci tzv. jednostranných obchodů, kterou zná jak germánská, tak románská evropské kontinentální právní oblast. Jednostrannými obchody se rozumí právní jednání, které je obchodem ve vztazích, v nichž právní úkon uskutečňovaný druhou stranou vztahu obchodem není. Právní režim takového vztahu je pak rozdílný pro obchodníka a neobchodníka. Neobchodník má výhodnější postavení, neboť je ve vztahu k němu aplikovatelný pouze občanský zákoník, zatímco on se vůči obchodníkovi může dovolávat rovněž zákoníku obchodního.

Stěžejním mezníkem ve vývoji moderního obchodního práva, který je omezen pouze na kontinentální Evropu bez Skandinávie a Ruska, se tedy stalo přijetí **francouzského zákoníku**

⁴ Ustanovit, zřídit

⁵ Nutno podotknout, že francouzský zákoník z roku 1807 však ještě věnoval velkou část obchodním soudům, které právě tuto povahu měly, neboť se jednalo o soudy vytvářené komorami obchodníků, v nichž rozhodovali volení obchodníci.

⁶ Prosazování dílčích zájmů před zájmy obecnými

v roce 1807, i když je tento kodex⁷ považován za nedokonalý. Od francouzské kodifikace se dále odvíjejí pozdější evropské obchodní zákoníky.

Návrh obchodního zákoníku byl schválen a vyhlášen 15. září 1807, v účinnost vstoupil od 1. 1. 1808. Zákoník zrušil Colbertova nařízení, ale pouze v těch otázkách, které sám řešil. To, co zákoník neupravoval, bylo i nadále aplikovatelné starým právem.

Obchodní zákoník byl velmi nedokonalý a neucelený, což vyplývalo ze skutečnosti, že byl převzat a spojen z Colbertových nařízení. I přesto byl nahrazen až obchodním zákoníkem v roce 2000. Mezitím však došlo k mnoha úpravám, zejména ke zkracování obsahu. Některé oblasti byly vyjmuty a upraveny ve zvláštních zákonech, např. obchodní společnosti, burzy a konkurzní právo. Tyto změny vyústily k sebrání legislativního materiálu do nového obchodního zákoníku, jehož struktura na původní obchodní zákoník nijak nenavázala, ale přizpůsobila se. Pokud bychom srovnávali tehdejší obchodní zákoník s občanským, bylo patrné, že code civil⁸ měl zásadně lepší pozici, stal se obdivovaným a uctívaným dílem a stále se zdokonaloval a obsahově doplňoval, naproti tomu code de commerce⁹ postupně ztrácel svůj obsah, nové úpravy byly ve zvláštních zákonech a rušily se jeho části a články. Co se týkalo struktury, obchodní zákoník byl členěn do 4 částí, resp. knih.

První kniha byla nazvaná „**Obecně o dohodě**“, obsahovala 8 titulů a 189 článků. Tato část obchodního zákoníku později ovlivnila nejvýrazněji strukturu evropských obchodních zákoníků, její vliv můžeme zaznamenat i v našem současném zákoníku. V 8 titulech byly rozebrány následující témata: Obchodníci, Obchodní knihy, Společnosti, Oddělení majetku, O burzách a burzovních zprostředkovatelích, O komisionářích, Kupní smlouva, O směnkách.

Druhá kniha „**O námořním obchodě**“ obsahovala 246 článků. Úprava této knihy byla velmi rozsáhlá a zahrnovala mimo jiné ustanovení o soudním prodeji lodí, o odpovědnosti vlastníka lodi a kapitána, o najímání a zaměstnávání posádky, dále úpravu konosamentu¹⁰, nájmu lodí, půjčky, námořního pojištění proti havárii, tzv. společné havárie a promlčení. Obsahovala tedy 14 titulů. V této části čerpal zákoník spíše z druhého Colbertova nařízení.

Třetí kniha pojednávala „**O úpadku a bankrotech**“, obsahovala 173 článků a od ostatních knih se lišila z hlediska systematického – tituly byly členěny na kapitoly. Úprava úpadku byla v podstatě úpravou konkursu, ustanovení o bankrotu byla úpravou trestní, neboť bankrot byl trestní čin. Úpadcem byl každý obchodník, který zastavil platby (čl. 437). Bankrot spáchal úpadce, který se dopustil hrubé nedbalosti nebo podvodu, tedy úmyslného jednání

⁷ Zákoník

⁸ Občanský zákoník

⁹ Obchodní zákoník

¹⁰ Cenný papír potvrzující převzetí nebo naložení zásilky na loď

podle příslušných ustanovení kodexu (čl. 438). Každý úpadce byl povinen do tří dnů od zastavení plateb učinit o tom prohlášení soudnímu tajemníkovi. Den, ve kterém byly platby zastaveny, se počítal do třídenní lhůty (čl. 440). Úpadek byl pak prohlášen soudem a od tohoto dne ztratil úpadce právo spravovat své záležitosti.

Francouzský zákoník rozlišil bankrot prostý a bankrot podvodný, který by přísněji trestaný. **Jednoduchým** (prostým) **bankrotem** se např. provinil úpadce, jestliže jeho výdaje, které byl povinen vést v obchodních knihách, byly neúměrně vysoké nebo jestliže spotřeboval příliš velké částky ve hře nebo v hazardních operacích nebo jestliže půjčil značnou částku, ačkoli jeho pasiva byla v té době o 50 % vyšší než aktiva, dále prodával-li zboží se ztrátou apod. **Podvodným bankrotem** bylo jednání, kterým úpadce předstíral výdaje nebo ztráty nebo jestliže jako mandatář nebo schovatel použil uložené hodnoty ve svůj prospěch, jestliže ukryl své účetní knihy apod.

Úprava konkurzu v obchodním zákoníku si až do dnešní doby zachovává vliv ve francouzském právu, přestože byla z obchodního zákoníku přemístěna již před mnoha lety do zvláštního zákona. Na rozdíl od práva rakouského, německého i našeho, která konkurzní řízení konstruují obecně jako aplikovatelné na všechny dlužníky, ať jsou obchodníky nebo ne, podmiňuje francouzské právo speciální úpravu úpadku obchodníků (dnes kolektivní řízení). Mimo jiné má rozhodující význam tzv. zastavení plateb.

Čtvrtá a zároveň poslední kniha, jež se člení do 4 titulů a zahrnuje 33 článků, pojednává „**O obchodních soudech**“. I když nemá příliš velký rozsah, je tato oblast velmi významná a obchodníci si uhájili toto mimořádné stavovské privilegium až dodnes. Přestože jsou obchodní soudy velmi kritizovány, zvláště v odborných kruzích, vzdorují stále reformě. Soudci jsou voleni na dva roky obchodníky prostřednictvím obchodních komor s povinným členstvím – z členů komor. Jsou to tedy laické soudy. Ve druhém titulu je upravena pravomoc obchodních soudů. Podle čl. 631 měly rozhodovat jednak všechny spory týkající se závazků mezi obchodníky a bankéři, a také spory mezi všemi osobami týkajícími se obchodů. Výčtem bylo určeno, co se rozumí obchody (actes de commerce). Jeden z pilířů obchodního práva – obchody – tedy byl skryt takřka na konci kodexu v procesním ustanovení.

Dne 17. dubna 1856 se usnesl německý spolkový sjezd, aby se sešla komise zástupců spolkových států, která měla vypracovat návrh všeobecného obchodního zákoníku pro všechny země z Německého spolku. 15. ledna 1857 byla zahájena **tzv. norimberská konference**, jíž předsedal Dr. Raule. Osnova zákoníku byla zpracována v letech 1857-1861 a spolkový sjezd poté usnesením ze dne 31. 5. 1861 spolkovým vládám doporučil přijetí zákoníku. Pro Rakousko a tedy i pro nás se tak stal zákonem č. 1 ze dne 17. 12. 1862,

s účinností od 1. 7. 1863. Pátá kniha o námořním právu již v této novele nebyla. Zvláštností tohoto zákoníku bylo, že musel v Rakousku působit ve spojení s odlišnými předpisy obecného občanského práva a neplatil také ve všech zemích Německého spolku.

Všeobecný obchodní zákoník navazoval na francouzskou kodifikaci, byl vlastně unifikací¹¹ obchodního práva v německy mluvících státech, které jej přijaly. I když se o něm mluví jak o „rakouském“ zákoníku, není to zcela pravda, neboť v Rakousku nevznikl, jeho působnost přesahuje hranice Rakouska a zároveň v celém Rakousku neplatí.

Zákoník se dělil na 4 knihy a 431 článků. Negativem zákoníku bylo, že neupravoval právo směnečné a šekové, konkurzní řízení ani bankrot, či obchodní soudy a neobsahoval ani již zmíněnou knihu o námořním obchodě. Naopak pozitivum můžeme naléznout v rozsáhlejší úpravě některých smluv a institucí závazkového práva. Pokud se týká základní koncepce obchodního práva, nalezneme zde shodné rysy u obou zákoníků, tedy všeobecného obchodního i francouzského, neboť podle obou jsou základem pojmy obchodník a obchody. Struktura všeobecného obchodního zákoníku je v podstatě převodem struktury první knihy francouzského zákoníku. Pro nás byl všeobecný obchodní zákoník významný také proto, že na území ČSR byl platný déle než v Rakousku a byl zrušen až občanským zákoníkem v roce 1950.

První kniha rakouského, tedy všeobecného, obchodního zákoníku se nazývala „**O stavu obchodnickém**“ a měla sedm titulů. Obsahem byla úprava následujících pojmů: kupec (obchodník), obchodní rejstřík, firemní právo, obchodní knihy, prokura, obchodní zmocněnec. Šestý titul „O obchodních pomocnících“ obsahoval úpravu služební smlouvy, dnes pracovní smlouvy, obchodních pomocníků. Obecnou úpravu služební smlouvy neobsahoval tento obchodní zákoník, nýbrž obecný zákoník občanský. Ustanovení zákona o obchodních pomocnících, které bylo vloženo dodatečně, se vztahovalo na osoby, které „při provozování obchodu některého kupce jsou ustanoveny, aby převážně konaly kupecké služby (obchodní pomocníci) nebo vyšší nikoli kupecké služby“. Poslední sedmý titul se týkal obchodních dohodců či senzálů, tedy „úředně zřízených prostředníků v záležitostech obchodních“. Profese dohodců se nevztahovala jenom na burzovní dohodce a měla velmi široké vymezení. Dle zákona byly stanoveny povinnosti dohodců a dohled nad jejich činností, což prováděl burzovní komisař nebo živnostenské úřady. Důtky, pokuty, suspenze a sesazení z úřadu následovaly v případě porušení povinností.

¹¹ Sjednocení, jednotnost

Druhá kniha „**O obchodních společnostech**“ obsahovala tři tituly a to: veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost a akciovou společnost. Tato kniha se stala základním zdrojem pro náš současný obchodní zákoník. Společnost s ručením omezeným upravil zvláštní zákon až v roce 1906 a nikdy nebyl do kodifikace zařazen.

Akciová společnost byla založena na koncepci fixního kapitálu a později ji významně rozvinul „akciový regulativ“ z roku 1899, o kterém bude pojednáno níže. Ustanovení se členilo do pěti oddílů – obecné zásady, právní poměr akcionářů, práva a povinnosti představenstva, zrušení společnosti a závěrečná ustanovení. O akciové společnosti mluvíme tehdy, účastní-li se společníci jenom vklady, aniž osobně ručí za závazky společnosti, a je-li společenský kapitál rozdělen na akcie nebo akciové podíly. Dle ustanovení zákona: „Akciové společnosti mohou být zřizovány toliko se státním schválením a o obsahu společenské smlouvy (stanov) musí být zřízena soudní nebo notářská listina.“ Zákoník upravil stanovy, tedy náležitosti společenské smlouvy, které musejí být uveřejněny, a v čl. 211 formuloval základní význam zápisu do obchodního rejstříku a nakonec umožnil též jednání jménem společnosti před zápisem do obchodního rejstříku. Čl. 213 formuloval právní subjektivitu společnosti, aniž by byl použit termín právnická osoba, i tak byly AS považovány za soukromoprávní korporace.¹² Podle čl. 215 nebylo možné usnésti se většinou hlasů o změně předmětu podnikání společnosti, nebylo-li to výslovně dovoleno ve společenské smlouvě. Stejná platnost byla i pro sloučení s jinou AS.

Akcionáři měli zákaz žádat zpět splacené vklady, měli však nárok na dividendu. Podle č. 218 není akcionář povinen vracet úroky nebo dividendy, které přijal „bezelstně“ a podle čl. 219 není povinen k účelu společnosti a ke splnění jejích závazků přispět více než příspěvkem, který podle stanov musí zaplatit za akcii. Tento princip je jedním ze základních stavebních kamenů AS a platí i v dnešní době. Akcionář tak nemá žádné jiné povinnosti kromě splacení emisního kurzu akcie. Na valné hromadě byla vykonávána práva akcionáře ve společenských záležitostech. Každá akcie představovala jeden hlas.

Představenstvo zastupovala společnost před soudem i mimo soud. Mohlo se skládat z jednoho nebo více členů, u nichž nebyla povinnost platit je, ani povinnost být akcionářem. Představenstvo nemuselo jednat jménem společnosti, stačilo, že podle vůle kontrahentů¹³ jednalo za společnost. Oprávnění představenstva jednat jménem společnosti se neomezovalo vůči třetím osobám, neboť čl. 234 upravil i obchodní plné moci jiných osob nebo úředníků. V pochybnostech se jejich plné moci vztahovaly na všechna právní jednání, která jsou

¹² Obchodní společnost, obv. akciová společnost; sdružení, spolek, společnost

¹³ Smluvní stran, kontraktor

obvyklá. Čl. 234 upravoval také doručování společnosti; zákoník umožňoval doručit členovi představenstva, který byl oprávněný nebo spoluoprávněný

k podepisování za společnost, nebo také úředníkovi společnosti oprávněnému zastupovat ji před soudem. Právo přijímat písemnosti bylo striktně vymezeno, ale bylo širší nežli právo jednat jménem společnosti navenek.

Představenstvo mělo oprávnění svolávat valnou hromadu. Mělo povinnost ji svolat mj., jestliže to bylo žádoucí v zájmu společnosti (čl. 237). Představenstvo tedy muselo zvažovat, kdy je třeba VH svolat, aby neporušilo své povinnosti. O svolání mohl požádat jeden akcionář nebo 1/10 ZK. Společenská smlouva mohla upravit oprávnění minoritních akcionářů jinak.

Představenstvo mělo dále povinnost svolat valnou hromadu a informovat příslušný správní úřad v případě, pokud z poslední bilance společnosti vyplynula ztráta vyšší než 1/2 ZK. V případě předlužení mělo představenstvo dle čl. 240 povinnost navrhnout soudu prohlášení konkurzu. Následující článek upravoval odpovědnost členů představenstva za škodu vzniklou společností. Příkladem odpovědnostních skutkových podstat bylo neoprávněné vyplácení dividend a provádění plateb v situaci platební neschopnosti společnosti.

Poslední oddíl se týkal zrušení společnosti, které muselo být ohlášeno k zápisu do OR. Likvidaci provádělo představenstvo; společenská smlouva či usnesení akcionářů mohli svěřit likvidaci jiným osobám. Likvidační zůstatek po zaplacení dluhů se dělit mezi akcionáře podle poměru jejich akcií. Rozdělování mohlo být prováděno až po uplynutí jednoho roku od třetího oznámení ve veřejných listech k tomu určených. Zákoník zde odkazoval na některé ustanovení týkající se akciové komandity¹⁴, která byla v té době považována za významnou společenskou formu; úprava akciové komandity předcházela ustanovení o AS. Ustanovení č. 202 (pro obě formy společností) ukládalo, aby známí věřitelé byli vyzváni k přihlášce svých pohledávek v likvidaci, pokud tak neučinili, musela společnost složit příslušnou částku u soudu. Totéž platilo o sporných a neplatných pohledávkách, nebylo-li z toho důvodu odloženo rozdělování likvidačního zůstatku až do vyřízení těchto závazků nebo nebyla-li poskytnuta věřitelům přiměřená jistota.

Podle č. 247 bylo možné sloučit jmění AS a akciové komandity teprve v okamžiku, kdy směl být rozdělen likvidační zůstatek mezi akcionáře. Taková úprava slouží jako jiná varianta ochrany věřitelů.

Snížení ZK upravil čl. 248 jako „Částečné vrácení ZK akcionářům“. Ke snížení mohlo dojít usnesením VH a státním schválením. Velmi významným ustanovením byl čl. 249, který

¹⁴ OS, kde alespoň jeden společník ručí celým jměním, ostatní jen vklady

umožňoval, aby zemské zákony stanovily, že ke zřízení AS vůbec nebo některých jejich druhů není třeba státního schválení.

Třetí kniha VOZ – „**O tiché společnosti a o sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet**“. Zvláštní kniha upravovala tichou společnost a společnost případnou (sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet), a to z důvodu odlišné povahy těchto dvou forem společností od OS. Obchodní společnosti, tichá společnost a společnost případná byly v doktríně označovány jako **tzv. společnosti obchodního práva**. Zatímco OS jsou sdružením relativně trvalým, se silnými institucionálními prvky, tichá společnost je asymetrická forma spojení mezi tím, kdo provozuje obchodní živnost, a tichým společníkem a případná společnost jako přechodné a neformální spojení jednoho nebo více jednotlivých obchodů na společný účet.

Čtvrtá kniha VOZ – „**O obchodech**“. Tato kniha přibližně odpovídá dnešní úpravě obchodních závazkových vztahů, ve starších překladech nazývaná „O jednáních obchodních“¹⁵, neboť obchody se rozuměly určité druhy právních jednání. Kromě obecných ustanovení obsahovala titul „O obchodech vůbec“, který upravoval uzavírání obchodů a plnění obchodů. Druhý titul pojednával „O koupi“, třetí „O jednání komisním“ (tedy o smlouvě komisionářské), čtvrtý „O jednání spedičním“ (o smlouvě zasilatelské) a pátý „O jednání provozním“. Tato kniha byla doplněna zvláštními předpisy – zákon o veřejných skladištích, zákon o nakladatelské smlouvě, zákon o burzovních obchodech a zákon o pojistné smlouvě. VOZ odlišoval obchody jako hmotně právní kategorii od tzv. obchodních věcí v procesním smyslu.

Na vývoj obchodního práva dále navazuje Německý obchodní zákoník ze dne 10. 5. 1897. Rakousko si jej ponechalo i po druhé světové válce; v obou zemích, Rakousku i Německu, daný kodex platí dodnes. Obsahem Německého obchodního zákoníku je pět knih.

První kniha „**O stavu obchodnickém**“ upravuje obchodníky, obchodní rejstřík, obchodní firmu, obchodní knihy, prokuru a obchodní plnou moc, obchodní pomocníky a učně, obchodní zástupce a obchodní makléře. Pokud bychom se vrátili k všeobecnému obchodnímu zákoníku a též k první knize, zjistíme, že obsah je téměř shodný. **Obchodní společnosti** a tichou společnost nalezneme ve druhé knize. Z obchodních společností jsou zde začleněny pouze veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti, neboť a. s., s. r. o. a k. s. na akcie regulují zvláštní zákony. Úpravu slučování, rozdělování a změn právní formy

¹⁵ Ve francouzštině: „adres de commerce“

OS také upravuje zvláštní zákon. Třetí kniha zachycuje „**Obchodní knihy**“, s účinností od 1. 1. 1986, do té doby upravovala tiché a případné společnosti. Čtvrtá kniha s názvem „**O obchodech**“ obsahuje obecné předpisy, ustanovení o koupi, komisionářských obchodech, zasilatelských obchodech, o skladištích, povoznicích (smlouva přepravní) a o osobní a nákladní dopravě po veřejných železnicích. Pátá kniha a zároveň poslední kniha vymezuje problematiku námořního obchodu.

2. Počátky obchodního práva za feudalismu

2. 1. Právo v českém státě v období feudálního absolutismu (1620 – 1848)

2. 1. 1. Směnečné předpisy a počátky obchodního práva

V období feudálního absolutismu docházelo k rozvoji výroby a obchodu, tudíž bylo zapotřebí upravit také právní vztahy, které vznikaly při obchodování a zvláště při peněžních transakcích. Vzhledem k tomu, že došlo za 30leté války a po roce 1648 k hospodářskému úpadku, byl také opožděn vývoj těchto právních předpisů.

Směnečné právo, tj. předpisy upravující směnečný styk (právní poměry vznikající vydáním a oběhem směnky), bylo původně obyčejové.¹⁶ V roce 1651 vydala městská rada ve Slezsku - Vratislavi, směnečný řád, který se stal první zákonnou formou v našich zemích. O rok později, tedy roku 1652, vydala městská rada na základě její statutární pravomoci první a roku 1712 druhý směnečný patent, který se o pět let později, v roce 1717, stal základem úpravy směnečného práva i pro všechny česká města. První **směnečný řád** byl vydán roku 1717 pro Dolní Rakousy a 1738 pro Slezsko.

V následujících letech došlo k událostem, které měly vliv na další vývoj českého směnečného práva. Ztrátou Slezska roku 1742 byl znemožněn vliv slezských směnečných řádů a v souvislosti s unifikací¹⁷ česko-rakouského práva došlo roku 1763 i k vydání společného směnečného řádu. Vydáním tohoto řádu dostaly nejen směnečné poměry, ale také řízení směnečných a merkantilních soudů první společnou zákonnou úpravu.

V hlavních zemských městech, tj. v Praze, Brně a Opavě, byly zřízeny **Merkantilní soudy**, označované jako český, moravský a slezský směnečný merkantilní soud. Směnečné soudy II. instance, nazývané směnečné a merkantilní apelační soudy, byly zřízeny v Praze a Brně. Třetí instancí byl Nejvyšší soud ve Vídni.

¹⁶ **Právní obyčej** jsou nejstarším pramenem práva, v současnosti však mají právní obyčej jen malý význam. Vznikají spontánně na základě *dlouhodobé tradice* a *obecné akceptace* veřejností a státem (resp. společenstvím států), netvoří se tedy cílevědomě.

¹⁷ sjednocením

Vydáním společného směnečného řádu a zřízení výše uvedených soudů docházelo k růstu a stabilizaci kapitalistických výrobních poměrů v našich zemích a v souvislosti s tím rostl také podíl nešlechtických podnikatelů na manufakturní výrobě. Tím byl také dán mocný podnět ke vzniku obchodního práva.

Předpisy, které upravovaly obchodování, se původně vyvíjely jako součást cestovních předpisů. Takový charakter mělo např. **obchodní privilegium pro pražské kupce** vydané králem Vladislavem II. roku 1498, které zahrnovalo starší privilegia Karla IV. a Václava IV. V roce 1671 bylo Vladislavovo privilegium potvrzeno a rozšířeno na celé Čechy privilegiem Leopolda II. Smyslem tohoto privilegia bylo vyloučení konkurence zahraničních kupců, zvláště norimberských. Udělováním státní koncese (oprávnění) k provádění obchodů a tím i jeho reglementací¹⁸ se čelilo růstu domácí necechovní konkurence. Na počátku 19. století byly jednotlivé organizace obchodníků – „konfraternity“ – spojovány ve společná kupecká grémia.

3. Rozvoj obchodního práva v období kapitalismu

3. 1. Právní úprava hospodářství v letech 1848 - 1918

3. 1. 1. Právo směnečné a obchodní, kapitálové společnosti

Další rozvoj obchodního a směnečného práva v Rakousku byl ovlivněn zákonodárstvím SRN, jež v této oblasti ovlivňovalo Prusko. Roku 1846 bylo přijato rozhodnutí o vypracování nového **směnečného řádu** pro všechny německé státy, o němž byly o rok později vedeny porady v Lipsku. Nový směnečný řád pro Rakousko, který sjednotil všechny předpisy jednotlivých zemí o směnečném právu a zlikvidoval staré směnečné řády, byl vyhlášen roku 1850 jako patent č. 51 řádu živnostenského (ř. z.).

Základem obchodního podnikání se stal v Rakousku **Všeobecný obchodní zákoník** vydaný pod č. 1/1863 ř.z. Tento zákoník vycházel mimo jiné ze zásad rámcového obchodního zákoníku vydaného pro země německého Bundu, upravoval právní poměry vznikající při obchodování a definoval pojem kupce jako osoby, která provozuje obchody po živnostensku. Mezi další zákony, které upravovaly obchodování a jiné právní normy, patřil např. živnostenský zákon, spolkový zákon z roku 1852, akciový regulativ č. 175/1899 aj. K rozvoji kapitalismu v Rakousku významně přispěl vznik kapitálových společností, které se staly základem k obchodování a kapitalistickému podnikání. Mezi nejvýznamnější patřily obchodní společnosti, družstva, akciové společnosti, komanditní společnosti na akcie, pojišťovny a

¹⁸ úprava záležitostí podle reglementu (zvláštní předpis)

spolky pojišťovací, společnosti s ručením omezeným, veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti. V následujícím textu se seznámíme se stručnými charakteristikami těchto společností.

3. 2. Veřejná obchodní společnost

Nejjednodušší formou společného provozování obchodů byla **veřejná obchodní společnost** (v. o. s.). Ke vzniku bylo třeba alespoň 2 osob, které by provozovaly obchodní činnost pod jednou firmou. Společnost vznikala uzavřením smlouvy, jejíž forma nebyla předepsána. Následným zápisem do obchodního rejstříku a započítáním obchodování nabyla v. o. s. právní subjektivity. Mezi výhody patřily neomezená výše kapitálových vkladů daných společníků, členství, které bylo možné vypovědět či dělení zisku stejným dílem. Naopak nevýhody můžeme spatřovat v primárním ručení (tj. věřitel se mohl obrátit na kteréhokoliv ze společníků na prvním místě), v solidárním ručení (jeden ručil za druhého a všichni za jednoho) a v neomezeném ručení účastníků za případné ztráty (tj. nejen vloženým kapitálem, ale veškerým svým majetkem). Tato okolnost přinášela společníkům nežádoucí rizika, která odstraňovaly jiné typy společností.

3. 3. Komanditní společnost

Mezi zvláštní typ společnosti patří **komanditní společnost**. Její zvláštnost je spatřována v tom, že v ní existovaly 2 skupiny společníků. V první řadě se jedná o tzv. komanditisty, kteří se účastní pouze majetkovými vklady a ručí tedy pouze do výše svých vkladů a v druhé řadě komplementáře, jejichž účast není omezena majetkovými vklady a ručí pak neomezeně. V obou skupinách se účastní vždy jeden či více společníků, vznik je obdobný jako u v. o. s. Vedení společnosti bylo v rukách komplementářů. V kompetenci komanditistů bylo právo kontroly nad činností společnosti a pouze ve výjimečných případech, pokud je stanovila smlouva, se také mohli podílet na vedení společnosti.

3. 4. Akciová společnost

Oblíbenou a nejrozšířenější formou však byla **akciová společnost**. Právním základem akciových společností byl spolkový patent č. 253/1852 ř. z., články 207-249 obchodního zákoníku, akciový regulativ č. 175/1899, který se však nevztahoval na akciové společnosti, jejichž předmětem podnikání byly bankovní obchody, obchody úvěrové a pojišťovací, stavba a provoz průplavů, železnic a paroplavby. V souvislosti s těžkou hospodářskou krizí a

masovým úpadkem akciových společností v Rakousku v roce 1873 bylo rovněž vydáno císařské nařízení č. 114/1873 ř. z., které umožňovalo rušení akciových společností.

Akciová společnost byla považována za právnickou osobou a vznikala udělením státní koncese ministerstva vnitra (v dohodě s ministerstvem obchodu a financí). Podmínkou pro udělení koncese bylo, že zakladatelé zaručují svými osobními a kapitálovými poměry, že podnik bude řádně veden a nebude sledovat vedlejší cílem. Zápis do obchodního rejstříku byl možný až tehdy, když byl složen akciový kapitál, jehož výše musela odpovídat cílům, které společnost sleduje.

Akciový kapitál se dělil na akcie. Akcie je cenným papírem, který se vystavuje buď na majitele (au porteur) či na jméno (au nom). Tak jako dnes, již v tomto období existovala kniha akcionářů, kam se zapisovali poslední majitelé akcií. K akcii byl také připojen kupón a talon. Kupón byl rovněž cenný papír, který představoval nárok na dividendu, tj. na podíl na čistém zisku společnosti. Oproti tomu talon měl povahu legitimační¹⁹. Někdy se kapitál dělil na akcie kmenové a prioritní, které dávaly vlastníku právo na přednostní dividendu. Hodnota akcie se určovala poptávkou a nabídkou na burze.

Akcionář neručil osobně za závazky společnosti, měl pouze povinnost uhrazovací, tj. kapitálový vklad podle počtu upsaných akcií. Nevýhodou pro akcionáře bylo, že nemohl za trvání společnosti požadovat vyplacení vkladu. Stanovy byly organizační základem společnosti, obsahovaly název firmy a sídlo společnosti, předmět podnikání, dobu trvání, výši kapitálu a jeho rozdělení na akcie, druh akcií a jejich nominální hodnotu, zásady bilance rozdělování čistého zisku a orgány akciové společnosti

Mezi orgány společnosti patřilo představenstvo (správní rada), dozorčí rada a valná hromada. Představenstvo svolávalo valnou hromadu, která se dále dělila na ustavující, řádnou a mimořádnou. Ustavující valná hromada se konala pouze jedenkrát a to při založení akciové společnosti. Řádná VH se svolávala jedenkrát do roka a byla jí předkládána účetní uzávěrka. Nejdůležitější funkcí představenstva bylo řízení společnosti, zpravidla vytvářelo tzv. ředitelskou radu. Dozorčí rada a revizoři účtů měly kontrolní funkce. Nad hospodařením a. s. byl zaveden rovněž státní dozor.

3. 5. Komanditní společnost na akcie

Komanditní společnost na akcie byla společností, kde alespoň jeden společník ručil osobně a neomezeně za závazky společnosti, nazýval se komplementář a ostatní účastníci

¹⁹ Opravňující, zmocňující

(komanditisté) se účastnili pouze vklady ve formě akcií. Vznik byl obdobný jako u akciové společnosti. Řízení společnosti bylo v kompetenci komplementářů, komanditisté mohli činnosti společnosti ovlivňovat pouze prostřednictvím VH, jejíž usnesení vykonávala dozorčí rada.

3. 6. Společnost s ručením omezeným

Další společností byla **společnost s ručením omezeným** (s.r.o.), která vznikala uzavřením smlouvy ve formě notářského zápisu a zápisem do OR. Státní koncese se vyžadovala jen v případech, kdy se společnost zabývala železničním podnikáním, dopravou vystěhovalců, vydáváním zástavních listů, bankovníctvím dlužních úpisů.

Zákon stanovil minimální výši kmenového kapitálu, jež byl dále rozdělen na kmenové podíly jednotlivých společníků, přičemž každý společník směl mít jen jeden podíl a ručil pouze do výše svého vkladu. Dále měl právo na podíl ze zisku, na správě společnosti a na podíl na jmění společnosti. Čistý zisk se pak dělil podle výše podílů a vyplacení podílů nesmělo být vyžadováno za trvání společnosti.

K orgánům společnosti patřili jednatelé, valná hromada společníků a dozorčí rada. Výhoda s. r. o. spočívala v tom, že podíly členů neměly charakter akcií, tj. byly nepřevoditelné a jejich hodnota nepodléhala jako u akcií burzovním spekulacím.

Také v právní úpravě další oblasti podnikání se odrazila monopolizace rakouské ekonomiky. Jednak byl zřízen **celní tarif** (zákon č. 20/1906), kterým měly být chráněny domácí skupiny podnikatelů před zahraniční konkurencí. Vydáním stanov rakouské cedulové banky (1892 a 1899) se také zvýšila prosperita bankovníctví, jelikož tato banka zajistila stabilitu rakouské měny. Projevem bankovní prosperity bylo i zakládání bank v českých zemích: zemská banka království českého v Praze (1890), zemská banka markrabství moravského v Brně (1896). Do roku 1914 vzniklo dalších 14 akciových bank a četné filiálky českých bank v ostatních zemích monarchie, sloužících na podporu podnikání českého průmyslu. Vedle burzy, která byla zřízena v Praze roku 1875, byla v roce 1903 zřízena i burza obilní.

I protikartelové rakouské zákonodárství, založené na ustanovení koaličního zákona č. 43/1870, který prohlašoval za neplatné úmluvy podnikatelů, pokud bylo jejich cílem zvýšení cen ke škodě odběratelů, se stalo předmětem diskusí. Proto byl roku 1897 v poslanecké sněmovně říšské rady předložen návrh kartelového zákona (první svého druhu v Evropě), po

němž následovala souvislá řada podobných návrhů, z nichž však žádný nebyl realizován. Až Československá republika přinesla definitivní právní zakotvení kartelů a monopolů.

3. 7. Obchodní zákonodárství Rakousko-Uherska a první ČSR (1867 – 1918)

Československá republika převzala dualistický právní řád Rakousko-Uherska, takže na Slovensku platil uherský obchodní zákoník z roku 1875. Věcná úprava nebyla téměř odlišná. Na území Hlučínska platil až do 1. 5. 1920 německý obchodní zákoník z roku 1897. První Československá republika tedy zachovala právní kontinuitu s Rakouskem.

Než byl přijat všeobecný obchodní zákoník, řídily se společnosti i družstva spolkovým zákonem přijatým jako císařský patent dne 26. listopadu 1852. Zákon upravoval především podmínky udělení povolení pro různé druhy spolků, nezabýval se však úpravou sdružení, která měla výdělečný cíl, a těch, která měla cíl odlišný. Tato sdružení získala zákonnou úpravu teprve vznikem **zákona č. 134/1867 o právu spolčovacím**. Byla zde stanovena určitá omezení pro politické spolky (např. cizinci, ženy a nezletilí nemohli být členy politických spolků, všichni členové spolku museli být ohlášeni úřadu, politické spolky měly zákaz se spojovat, zřizovat vedlejší spolky a dokonce i spolupracovat mezi sebou). Zřízení spolku se pouze oznamovalo úřadu, pokud spolek nebyl do 4 týdnů zakázán, mohl vzniknout. Zákaz spolku zemskou vládou musel být písemný s uvedeným důvodem. Potom bylo možné odvolání se k ministerstvu vnitra, do 60 dnů. Oznamování spolkových shromáždění však neplatilo pro zasedání orgánů. Spolkům bylo dle §20 zakázáno následující: *„Nečiň usnesení anebo nevydávej vynesení takových, ježto by odporovala zákonu trestnímu, aneb jimiž by spolek, co do obsahu nebo formy, sobě osoboval autoritu v některém oddělení zákonodárství nebo exekutivní moci.“*

3. 8. Zákon o společenstvech (družstvech)

Dalším významným zákonem se stal **zákon č. 70/1873, o společenstvech výdělkových a hospodářských**, tedy o družstvech. Společenstva byla vymezena jako *„spolky s neuzavřeným počtem členů, jejichž úkolem je podporovati výdělek nebo hospodářství svých členů společným provozováním závodu nebo poskytováním úvěru (společenstva výdělková a hospodářská)“*. Zřízení mohlo být s omezeným či neomezeným ručením, pouhým písemným prohlášením vstupovali do společenstev noví členové a v názvu byl nutný dodatek „registrované společenstvo“ a také údaj o rozsahu ručení členů za závazky společenstva.

Společenstvo vznikalo až zápisem do společenstevního rejstříku a „*jedná-li se před provedeným zápisem jménem společenstva, ručí ti, kdo jednají, osobně a solidárně*“.

Společenstvo povinně zřizovalo **představenstvo**, jež jej zastupovalo „soudně i mimosoudně“, a dále si mohlo zřídit také dozorčí radu. Na valné hromadě měl každý člen jeden hlas, ale společenská smlouva mohla stanovit něco jiného. Svolávání mohla navrhnout desetina členů, společenská smlouva mohla stanovit i nižší hranici. Jestliže nebyla valná hromada na žádost uvedené menšiny svolána, mohli být členové představenstva donuceni k svolání peněžitými tresty, což ukazuje na ochranu menšinových práv.

Likvidací představenstva docházelo ke zrušení společenstva, pokud však smlouva nestanovila pro funkci likvidátora někoho jiného. Likvidátor musel být povinně přihlášen u obchodního soudu k zápisu do společenstevního rejstříku, a to představenstvem. Tato úprava naložení s likvidačním zůstatkem slouží jako vzor i pro dnešní úpravu. Podle § 48 citovaného zákona se nejprve měly vrátit splacené vklady členům, nestačil-li zůstatek k vrácení, bylo třeba jej rozdělit podle poměrů výše jednotlivých pohledávek členů, a pokud i po vrácení vkladů zůstal přebytek, měl se rozdělit mezi členy podle ustanovení o rozdělení zisku dle společenstevní smlouvy. Úprava byla však dispozitivní.²⁰ Pokud z bilance, kterou museli likvidátoři povinně sestavit před likvidací, vyplynulo, že aktiva nejsou dostatečná k úhradě dluhů, byli podle § 49 povinni navrhnout „uvalení konkurzu“.

3. 9. Zákon o pojistné smlouvě

Dalším významným zákonem se stal **zákon č. 145 ze dne 3. července 1934, o pojistné smlouvě**, který nahradil zákon č. 501 z 23. 12. 1917, o smlouvě pojišťovací (tzv. pojišťovací regulativ). Předmětem zákona byla specifická sféra obchodních obligací, upravoval jednotlivé druhy pojištění – pojištění proti škodě, pojištění životní a pojištění úrazové.

3. 10. Zákon o společnosti s ručením omezeným

Se **zákonem č. 58 ze dne 6. března 1906, o společnostech s ručením omezeným** přišla zásadní změna do práva obchodních společností. Rakouský zákon byl podstatně obsáhlejší a podrobnější, než zákon německý. Nová forma společností mohla být zřizována „*ke každému zákonně přípustnému účelu*“, jenom pojištění a politické spolky tvořily výjimku. Pro vznik musela být společně zapsána do obchodního rejstříku u obchodního soudu podle

²⁰ Ve spojení dispozitivní norma = dovolující stranám volně upravovat podrobnosti právního poměru.

sídla společnosti, přičemž zápis byl jednoznačně konstitutivní.²¹ Jednotliví společníci mohli poskytnout různé vysoké vklady, možné ale bylo upsat pouze jeden vklad. Stejnou úpravu obsahoval též německý zákon o společnosti s ručením omezeným (GmbHG) z roku 1892. Smlouva stanovila nutný souhlas společnosti k převodu obchodních podílů. K zápisu do OR byla nutná přihláška se společenskou smlouvou sepsanou notářem, seznam společníků, jednatelů, popř. koncese. Jednatelé byli povinni se podepsat před rejstříkovým soudem nebo předložit svůj podpis v ověřené formě.

Orgány společnosti byli **jednatelé**, kteří podle § 18 „*zastupují společnost před soudem i mimo soud*“, a mohli jimi být pouze FO. Dispozitivně bylo nutné společné jednání a podepisování všemi jednateli. K jednání mohl být dle společenské smlouvy pověřen jednatel společně s prokuristou.

Zákon upravoval také oprávnění jednatelů k obchodnímu vedení (tzn. k rozhodnutí potřebných k řízení provozu podniku společnosti – jednatel nesměl jednat sám) a zákaz konkurence. Pouze se souhlasem společnosti mohl být zákaz porušen. Zákon zakotvil také odpovědnost jednatelů za škodu způsobenou společností a vypočítával skutkové podstaty odpovědnosti. Mezi ně patřily např. nabývání vlastních podílů společností nebo jejich stahování z oběhu nebo jejich brání do zástavy, neoprávněné vyplácení podílů na zisku či úroků nebo konání plateb poté, co jednatelům vznikla povinnost žádat prohlášení konkurzu. Jednatelé měli povinnost vést podílní knihu, tedy seznam společníků a každoročně podat v lednu seznam společníků soudu. V seznamu byli povinni zaznamenávat každý převod obchodního podílu, změny vkladů a jejich splácení a každou zpětnou výplatu.

Podle § 4 rakouského zákona o společnosti s ručením omezeným v souladu s uvedeným musela společenská smlouva obsahovat jenom údaj o *firmě, sídle, předmětu, výši kmenového kapitálu a výši vkladu, který musí každý společník splatit*. Tato konstrukce je tedy bližší otevřenému počtu členů, než je tomu v dnešní úpravě, kdy každý převod obchodního podílu znamená změnu společenské smlouvy, v níž musí být uvedeni společníci a výše jejich vkladu, což brání zbytečným a častým změnám společenské smlouvy, zvyhodňuje tudíž uzavřený počet členů.

Společnost, jejíž základní kapitál byl vyšší než 1 mil. Kč a počet společníků alespoň 50, musela zřídit **dozorčí radu**, jinak bylo její zřízení dobrovolné. Podle § 30 odst. 3 byli členy vedle jednatelů také jejich zástupci a úředníci společnosti, všechny osoby, které byly v manželství s vyloučenými osobami nebo s nimi byli v linii vzestupné nebo sestupné nebo

²¹ Podstatný, základní

v linii pobočné až do druhého stupně příbuzný. K odvolání členů bylo třeba $\frac{3}{4}$ většiny odevzdaných hlasů. V případě, že nebyli jmenováni, ač měli být, anebo pokud byl jejich počet nižší, mohl členy jmenovat soud. Jmenování platilo do volby nových členů.

DR byla oprávněna zbavit jednatele „a jiné zmocněnce a úředníky jejich činnosti“ a zařídit, čeho je třeba pro zatímní pokračování podniku. Tato pravomoc dnes již neplatí. Pokud byl jednatel dozorčí radou zbaven funkce, musela být svolána valná hromada. Dále měla vést za určitých podmínek spory proti jednatelům. Pokud společnost uzavřena smlouvu s vlastním jednatelem, měla dozorčí rada povinnost informovat nejbližší valnou hromadu.

Na rozdíl od současného obchodního zákoníku, byli podmínky pro rozhodování valné hromady mírnější. **Valná hromada** se mohla usnášet v případě, že byla zastoupena $\frac{1}{10}$ kmenového kapitálu; náhradní valná hromada, která musela mít stejný pořad jednání, bez zřetele na účast. V současné době je nutná alespoň $\frac{1}{2}$ všech hlasů, přičemž společenská smlouva může stanovit počet vyšší.

Dle úpravy z roku 1906 rozhodovala valná hromada prostou většinou. Ten, kdo měl být usnesením valné hromady zproštěn závazku nebo mu měla být poskytnuta nějaká výhoda, hlasovací právo neměl. Na druhé straně, pokud se hlasovalo o zvolení jednatele, člena dozorčí rady či likvidátora nebo o odvolání z takové funkce, mohl dotčený společník hlasovat.

Zvláštní oddíl obsahovaly **kmenové vklady**, jejichž splacení nebylo možné odložit a ani započtení nebylo přípustné. Pokud došlo k prodlení se splácením vkladu i po dodatečné lhůtě k placení, byli daní společníci vyloučeni v tzv. kadučním řízení. V souvislosti s tím ztratili všechna práva spojená s podílem včetně dosud splacených splátek. Za splacení pak ručili právní předchůdci vyloučeného společníka, kteří zaplacením nabyli společnickova podílu. V případě, že nebylo možné vklad splatit, měla společnost právo podíl prodat. V prvním měsíci bylo možné jej prodat z volné ruky ve výši alespoň jeho bilanční hodnoty, poté pouze ve veřejné dražbě. Prodej nabyt účinnosti po souhlasu společnosti a po převodu podílu na vydražitele. Souhlas byl předpokládán i v případě, že vydražitel nebyl do 8 dnů informován o nesouhlasu. Vyloučenému společníkovi připadl přebytek ze zaplacené ceny po odečtení dlužné částky.

Zvláštní oddíl byl věnován také **obchodnímu podílu**, nazývaném z roku 1906 „závodním podílem“, kdy podle § 75 náležel každému společníkovi pouze jeden podíl a v případě dalšího vkladu se jeho podíl odpovídajícím způsobem zvýšil.

Co se týkalo zrušení společnosti a její likvidace, připouštělo se přizvání likvidátorů i po výmazu společnosti, pokud se objevilo dodatečné další jmění. Dle zákona bylo možné též zrušení bez likvidace, se kterým se setkáváme i v dnešní právní úpravě. Činilo se tak

v případě, pokud mělo být veškeré jmění převedeno na a. s. za poskytnutí jejích akcií nebo na jinou s. r. o. za poskytnutí podílů. Nutné však bylo jednomyslné rozhodnutí společníků, pokud společenská smlouva neobsahovala jinou úpravu. Dále bylo možné uskutečnit fúzi také s likvidací.

Zvláštní úprava se týkala „*cizozemských společností*“, kterým zákon umožňoval provozování odštěpného závodu, před zahájením činnosti však museli být zapsáni v obchodním rejstříku. V rámci toho stanovil, jaké dokumenty je třeba připojit k přihlášce a co je nutné prokázat. Zbývající části zákona se zabývaly daňovými a poplatkovými oblastmi, trestními a závěrečnými ustanoveními.

3. 11. Akciový regulativ

Vznik akciových společností byl vázán na státní povolení, **tzv. koncesní systém**. Zatímco Anglie a Francie v polovině 19. století přistoupily k uvolnění koncesního systému ve prospěch systému registračního a usnadnily tím zakládání akciových společností, v Rakousko-Uhersku se provedení žádných změn nepodařilo. Teprve zavedení výše zmíněné společnosti s ručením omezeným vedlo ke zlepšení situace a přijetí **tzv. akciového regulativu** (nařízení č. 175/1899) zde plnilo obdobnou funkci. V jeho preambuli bylo výslovně řečeno: „*Aby zřízení a přeměňování akciových podniků v oboru průmyslu a obchodu bylo usnadněno, vyhláší se tímto následující regulativ...*“. Na banky, pojišťovny, stavební a železniční společnosti se však regulativ nevztahoval. Vyloučeny byly také komanditní společnosti na akcie. Úpravou podmínek pro získání státního povolení došlo k posunu, de facto k normativnímu (registračnímu principu).

I v dnešní době je akciový regulativ považován za velmi moderní právní předpis vysoké legislativní úrovně, dokonce jeho některé prvky v dnešní úpravě chybí.

Podle § 56 spolkového zákona č. 253/1852 jsou akciové společnosti podrobeny státnímu dozoru, a to z důvodu ochrany veřejného prospěchu, avšak nárok akcionářů nebo jiných účastníků, „aby státní správa zakročila“, není v právu dáno.

Úřad státního dozoru měl podle § 22 právo nahlížet do hospodaření společnosti, zkoumat dodržování vnitřní předpisů společnosti a považoval-li to za nutné, mohl dokonce ustanovit komisaře. Úřad mohl společnost dokonce zrušit, musel však „přibratí dva justiční úřady“. Proti rozhodnutí bylo možné odvolání k ministerstvu vnitra, které však nemělo odkladný účinek.

AR byl vydán na základě spolkového zákona, tedy císařského patentu č. 253 ze dne 26. listopadu 1852 a obsahově v mnohém navazoval na všeobecný obchodní zákoník. Obsahoval tři části týkající se zřizování a přeměňování akciových společností, zřizování akciových společností a všeobecná ustanovení.

I když první dvě části obsahovaly stejnou problematiku, každá z nich se věnovala jiné problematice. První část zřizování upravila pouze její veřejnoprávní stránku, tedy žádost o povolení, žádost o předběžné povolení, vlastní předběžné povolení, žádost a konečné povolení, dále upsání akciového kapitálu, nepeněžitých vkladů, ustavující valnou hromadu a publikační činnosti. Zatímco druhá část se zabývala zvyšováním a snižováním kapitálu a obsahovala naopak soukromoprávní stránku, jako byly: obsah stanov a jejich změny, úprava akcií, orgány společnosti, rezervní fond, některé otázky účetnictví, rozdělování zisku, vyhlášky spol. atd.

3. 12. Předběžné a konečné povolení podle AR

Klíčovou problematikou, co se týkalo povolování akciových společností, však byl § 12 upravující podmínky vydání konečného povolení pro zřízení a. s. Podle § 2 AR bylo možno žádat buď o schválení zřízení společnosti, nebo o povolení k přípravným opatřením. Žádosti se podávaly u politického zemského úřadu podle sídla zamýšlené společnosti. Měla-li být učiněna veřejná výzva k „vyhledání účastníků“, nebo se šlo o podnik, ve kterém bylo nutno provést přípravy dotýkající se třetích osob nebo bylo zapotřebí zásahu veřejných úřadů, bylo nutno žádat předběžné povolení. Mohlo se o něj žádat i v případě, jestliže sami zakladatelé nechtěli okamžitě akciovou společnost zřídit.

O předběžném povolení mělo být rozhodnuto do 30 dnů, pokud lhůta nebyla dodržena, byl úřad povinen podat o tom zprávu ministerstvu vnitra. Pokud úřad našel důvody pro zamítnutí žádost, byl povinen o tom informovat ministerstvo ještě před uplynutím 30denní lhůty. Předběžným rozhodnutím se udílelo povolení k předběžným opatřením a zejména také k veřejné výzvě. Aby mohla společnost obdržet konečné rozhodnutí, musely být v rozhodnutí uvedeny podmínky, které bylo třeba splnit.

K vydání **konečného povolení**, musel být předložen výkon o upsání kapitálu a prohlášení jednotlivých zájemců o upsání. Dle § 12 AR se konečně povolení udělilo, pokud „*plán podniku vyhovuje požadavkům platných zákonů a nařízení, zejména také přítomného regulativu a neodporuje-li některých důvod v § 14 citovaného patentu ze dne 26. listopadu 1852 uvedený*“. Dle § 14 bylo nutné, aby účel spolků byl dovolený, zakladatelé poskytovali

záruku řádného provádění podniku svými osobními a majetkovými poměry a plán podniku vyhovoval zákonu a veřejnému zájmu. Další podmínkou bylo úplně splacení kapitálu společnosti před jejím zápisem a konání ustanovující valné hromady podle § 13 AR. Udělení povolení bylo zveřejněno v Úředním listě a v úředních zemských novinách. Povolení by zaniklo, pokud by společnost nebyla do jednoho roku od vydání zapsána do rejstříku.

Na rozdíl od dnešní úpravy, nebyl v této době mezi společenskou smlouvou žádný rozdíl, názvy se používaly jako synonyma. Stanovy se zřizovaly jako soudní či notářské listy a jejich náležitosti upravoval všeobecný obchodní zákoník. Např. přednostní právo akcionářů na úpis nových akcií mohlo být zakotveno ve stanovách, nevznikalo tedy *ex lege*.²²

3. 13. Akcie

Stanovy musely obsahovat údaje o základním kapitálu a o akciích. Podle akciového regulativu nesměly být akcie vydávány „sub pari“, tedy pod jmenovitou hodnotou. VOZ i AR umožňoval dělit akcie na tzv. akciové podíly, které bylo možné vydávat pouze výjimečně a v případě, že to předvíдалy stanovy. Musel být stanoven počet akcií, které mohly být v akciové podíly rozděleny. Dále akcie a akciové podíly dělitelné nebyly.

Dle AR musely být ve stanovách uvedeny všechny zvláštní výhody, které měly být při řízení poskytnuty jednotlivým akcionářům nebo jiným osobám.

Možnost nabývat vlastní akcie byla omezena AR, který to dovolil jen v těchto případech: v případě snížení základního kapitálu za dodržení zákonem stanovených podmínek, jestliže mělo být provedeno splacení akcií z ryzího výtěžku a v případě exekuce k vymožení pohledávek společnosti. Společnost, která vlastnila akcie některým z výše uvedených způsobů nebo proto, že upisovatel nesplatil vklad, nebo jej jinak bezúplatně nebude, musela akcie co nejdříve zcizit a pokud to nebylo možné, měla povinnost snížit základní kapitál. Nabytí a zcizení vlastních akcií musela být uvedena ve výroční zprávě.

3. 14. Ustavující valná hromada

Dalším bodem stanov byla ustavující valná hromada, která se usnášela při zřízení akciové společnosti, aby schválila obsah společenské smlouvy (stanov), zvolila členy prvních orgánů a schválila výši kapitálu. V případě nepeněžitých vkladů schvalovala zprávu o nich, doklady pro posouzení jejich hodnoty a smlouvy, jež se k nim vztahují. Dále schvalovala

²² Ze zákona, podle práva

výpočet zřizovacích nákladů a její usnesení muselo být notářsky ověřeno. Zakladací spisy byly uloženy u obchodní a živnostenské komory a každý měl právo do nich nahlédnout.

3. 15. Vznik a neplatnost a. s.

Akciová společnost vznikala dnem zápisu do obchodního rejstříku. Vyskytovaly se otázky vad zakládání společnosti, mezi které patřily tyto vady: není-li upsán celý ZK, postrádá-li společnost státní schválení, nejsou-li stanovy sepsány v předepsané formě soudní nebo notářské listiny, neobsahují-li stanovy ustanovení o firmě, sídle, předmětu podniku, výši ZK, jmenovité hodnotě akcií, odporuje-li některé ustanovení stanov donucujícímu předpisu zákona. Pochybnosti byly vyslovovány o tom, zda následkem je pouze zrušení společnosti, tedy neplatnost *ex nunc*²³ či neplatnost *ex tunc*²⁴. Přeměňování akciových společností dle AR se týkalo změny společenské smlouvy, zvýšení a snížení akciového kapitálu.

3. 16. Orgány a. s.

Mezi orgány společnosti patřily představenstvo, dozorčí rada a valná hromada. Dle AR mohla být vedle představenstva zřízena ředitelská rada jako zvláštní orgán, který měl rozhodovat v jednotlivých důležitých otázkách týkajících se působnosti valné hromadě. Představenstvo mohlo být vázáno souhlasem ředitelské rady. Pokud byli členové ředitelské rady voleni valnou hromadou na období kratší než 5 let, mohla rada jmenovat představenstvo.

Orgán, který měl plnit funkce **představenstva**, se odvíjel od jejího vymezení ve všeobecném obchodním zákoníku, který stanovil, že jeho členy mohou být akcionáři nebo neakcionáři a mohl mít jednoho nebo více členů. Dle dodatku AR mohlo jít pouze o osoby svéprávné. Stanovil také, že má být přihlédnuto „*k těm osobám, které z povolání bezprostředně spravují provozování společnostího podniku*“. Představenstvo však muselo mít takový vliv, který odpovídal jeho oprávnění. Mělo rozhodovat o věcech, které nebyly v působnosti valné hromady nebo jiného orgánu. Neboť se počítalo s jednočlenným představenstvem, jeho usnášení se konalo pouze v případech vícečlenného. Představenstvo bylo jmenováno valnou hromadou, případně orgánem jmenovaným valnou hromadou. Jmenováno bylo na 5 let s možností opětovného jmenování. V případě vícečlenného představenstva mohl být zřízen výkonný výbor k „*bezprostřední správě obchodů*“, který podléhal pokynům představenstva. Členové představenstva měli zákaz konkurence.

²³ Okamžitá účinnost

²⁴ S dodatečnou platností

AS měla dle AR povinnost zřizovat **dozorčí radu**, která dávala souhlas k obchodům a dle stanov mohla také jmenovat představenstvo. DR musela mít alespoň tři členy. Jako náhradní forma mohli být zřízeni „přehlížitelé účtu“, kteří měli prozkoumávat vedení účetnictví a podávat o tom zprávu valné hromadě. Ať dozorčí rada či její náhradí forma, obě byly voleny valnou hromadou.

Dalším orgánem AS byla **valná hromada**, jejíž některé pravomoci jsou stejné jako dnes. Do působnosti VH patřilo schvalování ročního účtu, rozdělení zisku a schvalování absolutoria představenstvu, dále volba členů DR, rozhodování o změně stanov, rozhodování o zrušení společnosti a o sloučení a rozhodování o změně stanov, rozhodování o zrušení společnosti a o sloučení a rozhodování o podmínkách zvýšení ZK.

Podle § 39 AR musela VH po dobu tří let od vzniku společnosti schvalovat smlouvy, jimiž měla společnost nabýt závody nebo nemovitosti za protiplnění přesahující 1/5 ZK, a rovněž změny takových smluv. Existovala však výjimka pro společnosti, jejichž předmětem byla koupě a prodej nemovitostí.

Svolávání VH bylo upraveno stejně jako dnes. Právo žádat svolání VH byla přiznáno i 1/10 ZK nebo i menší části dle stanov. Minoritní akcionáři mohli požadovat zařazení určité záležitosti na program VH. Nejméně jednou ročně VH svolávalo představenstvo a pokud společnost zřídila dozorčí radu, mohla ji svolat právě ona, pokud to vyžadoval prospěch společnosti. VH mohla být svolána pouze v sídle společnosti, pokud nebylo umožněno jinak dle stanov. Členové museli být informováni o svolání alespoň 14 dnů před konáním VH.

Co se týkalo hlasování, s každou akcií byl spojen jeden hlas; mohlo však být stanoveno, že jeden hlas je spojen s určitým počtem akcií. Pokud akcionáři neměli dostatečný počet akcií pro výkon jednoho hlasu, mohli stanovy přiznat oprávnění zřídit společného zmocněnce, kterému na VH příslušelo hlasovací právo podle počtu akcií, které zastupoval. Jeden akcionář mohl vlastnit dle stanov omezený počet akcií.

Pokud společnost vydávala různé druhy akcií a akcie o různé jmenovité hodnotě, upravilo se hlasovací právo tak, aby stejné části ZK příslušel stejný počet hlasů.

§ 44 upravoval zastoupení akcionářů, podle kterého zástupce nemusel být akcionářem, ale dle stanov mohlo být stanoveno naopak. Nesvéprávné osoby a PO museli mít zákonné nebo statutární zástupce, kteří nemuseli být akcionáři a nepotřebovali zvláštní zmocnění.

Kvorum muselo mít dle stanov alespoň 1/10 kapitálu, nižší hranice nebyla přípustná. Náhradní VH se mohla usnášet bez ohledu na výši kapitálu a na výši zastoupeného kapitálu. Pro schvalování smluv stanovil AR povinnost kvalifikované většiny. Podle § 48 AR mělo být kvorum alespoň 1/3 ZK a hlasovat pro měla alespoň většina $\frac{3}{4}$ odevzdaných hlasů. Ve

stanovených případech se hlasovalo podle druhů akcií, pro každé dílčí hlasování přitom měly platit požadavky kvora a většiny. Pokud to výslovně neupravily stanovy, nemohla být schválena změna předmětu podnikání většinou hlasů. Totéž platilo pro rozhodování o sloučení.

3. 17. Účetní závěrka

Obsahem AR byla také pravidla týkající se **účetní závěrky a vedení účetnictví**, stanovy měly stanovit obchodní rok. V § 49 bylo také uloženo, aby veškerá aktiva a pasiva byla zapsána hodnotou, kterou skutečně mají v čase, kdy se rozvaha sestavuje. Dále bylo upraveno odepisování částí majetku, které se podle své povahy postupně opotřebovávají. V pasivech společnost povinně uváděla základní kapitál. Pro předložení ÚZ valné hromadě bylo určeno prvních šest měsíců v každém obchodním roce. AR upravoval také umořování zakládacích výdajů a rozdělení zisku, ke kterému mohlo docházet pouze, pokud existoval přebytek rozvahových aktiv po provedených potřebných odpisech z nich a po odečtení všech pasiv, přičemž rozdělení zisku musí předcházet dotace rezervního fondu. Rezervní fond sloužil pro úhradu možných ztrát a musel být tvořen z ročního čistého zisku přidělem alespoň 1/20, maximálně 1/10 ZK, pokud stanovy neurčily vyšší část. Do rezervního fondu se převáděly obnosy získané vydáním nových akcií na jmenovitou hodnotu a nad náklady vzniklé jejich vydáním. Pokud RF přesáhl 1/10 ZK, mohl být použit k doplnění dividendy.

Oznámení společnosti byla povinně uveřejňována v Úředním listu a zemských novinách, stanovy mohly určit další veřejné listy k oznamování.

3. 18. Nové zákony dotýkající se obchodních vztahů

V období první ČSR pokračoval vývoj obchodního práva schválením řady moderních zákonů. Jedním z důležitých byl **zákon** č. 111/1927 Sb., **proti nekalé soutěži**. Další kvalitní úpravu přinášel zákon č. 64/1931 Sb., úprava konkurzního a vyrovnávacího řízení a zákon č. 141/1933 Sb, **kartelový zákon**. Předchůdcem dnešní úpravy spotřebitelského úvěru se stal **zákon** č. 76 z 12. dubna 1935, **o splátkových obchodech**, který upravoval ochranu kupujícího při prodeji zboží na splátky včetně výhrady vlastnictví.

Mezi další zákony patřil **zákon** č. 106/1923 Sb., **o nakladatelské smlouvě** nebo zákon č. 107/1933 Sb., o obilních zástavních listech a o veřejných obilních skladištích, nebo zákon

č. 128 ze dne 6. června 1924, o okresních záložnách hospodářských a kontribučních fondch peněžních v Čechách, nebo zákon č. 1/1928 Sb., **směnečný zákon**.

Na vysoké úrovni stanula také **komercialistická doktrína**, jejímiž představiteli byli v období Rakouska Randa a Hermann-Otavský, v období 1. ČSR František Roušek a Arnoš Wenig. Doktrína obsahovala např. požadavek přiznání plné právní osobnosti i osobním obchodním společností, požadavek řešení právní způsobilosti PO tak, že zahrne i způsobilost k právním úkonům, již budou realizovat orgány PO, pojetí podniku jako předmětu právního vztahu, který je nehmotným statkem, nebo chápání práva nekalé soutěže jako ochrany podniku (klientely) apod. Zpracování návrhu nového československého občanského zákoníku a části nového obchodního zákoníku byla výrazem úrovně československé doktríny. Návrhy rozvíjely dosavadní kodifikaci a v případě přijetí a aplikace by znamenaly cestu dopředu, dějiny se však vydaly jiným směrem.

V období ČSR tedy došlo k velkému rozvoji právní kultury, legislativy a judikatury, který se v letech 1948-1950 zastavil.

Obchodní právo v předmnichovské republice

3. 19. Právní úprava hospodářství po roce 1918

3. 19. 1. Hospodářství v prvních letech republiky

Krátce po vyhlášení republiky vznikla komise pro přechodné hospodářství při pražské obchodní komoře, která byla neoficiálním svrchovaným orgánem v oblasti vnitřního i zahraničního obchodu. Postupně vznikla **Československá vývozní a dovozní komise** (dle zákona č. 43/1918 Sb. a zákona č. 61/1919 Sb.), která udělovala povolení k dovozu a vývozu zboží a zároveň regulovala obchodní styky s jednotlivými státy. Na jaře roku 1919 začaly vznikat také různé obchodní syndikáty²⁵, které sdružovaly podniky jednotlivých průmyslových odvětví.

Jejich činností mělo být zamezeno vzájemné konkurenci tuzemských obchodníků, aby nebyly poškozovány exportní i importní zájmy Československa. **Syndikáty** vydávaly vývozní i dovozní povolení a účast v nich byla automatická (či spíše nucená) od okamžiku zápisu do obchodního rejstříku. Jejich fungování však bylo kritizováno veřejností a to zejména z důvodu porušování zásad nestrannosti, proto vláda koncem listopadu 1919 zřídila komisi pro zahraniční obchod a syndikáty se staly odbory tohoto orgány.

²⁵ Svaz, sdružení, organizace; forma sdružení podniků, které mají vlastní výrobní, ale ne obchodní samostatnost

3. 19. 2. *Burza*

Dalším stupněm ve vývoji obchodu se stala burza, která výrazně měnila hospodářské a obchodní poměry. Zákonná norma pojem burzy přesně nespécifikovala, odvozovala jej pouze od určitých charakteristických znaků takto: jedná se o organizovaná pravidelná setkání zájemců o obchod s určitým zbožím za účelem jeho koupě a prodeje bez toho, že by byl předmět obchodu fyzicky přítomen a proto se označoval pomocí vzorků. Roku 1871 došlo k zřízení Pražské burzy zboží a cenných papírů na základě povolení ministerstva financí. Roku 1894 byla ještě otevřena burza plodinová. Následkem hospodářského úpadku v 70. letech byl vydán **zákon** č. 67/1875 ř. z., **o organizaci burz**, ke kterému byl připojen **zákon o dohodcích neboli senzálech** (zákon č. 68/1875 ř. z.). Obě tyto normy tvořily základ organizace burz. Zákonem č. 10/1903 ř. z., došlo k novelizaci, kde byly odlišně upraveny zvláštnosti plodinové burzy.

Pražská burza pak fungovala s určitými přestávkami až do vzniku 1. světové války, během níž byla spolu s ostatními burzami v Rakousko-Uhersku uzavřena, a oficiální obchod s cennými papíry byl zakázán. Další obchod na Pražské burze byl obnoven po vzniku republiky na počátku února 1919, ale z důvodu kolkování směny byl zanedlouho opět ukončen. Od srpna 1919 začala fungovat podle pravidel. S postupným uvolňováním hospodářství se stala centrem československého obchodu s CP, a to státními i soukromými. Stanovy, které byly přijaty v roce 1924, začaly činnost burzy regulovat. Po vzniku republiky byly také zřízeny další plodinové burzy, a to roku 1919 v Olomouci a roku 1922 v Bratislavě a Brně.

3. 19. 3. *Kartely*

Nejen v předmnichovské republice narůstala postupně převaha monopolních korporací²⁶ a docházelo ke stále většímu odklonu od ekonomického liberalismu. Počet kartelů u nás neustále vzrůstal, například roku 1933 jich bylo 538, kdežto v roce 1937 jich působilo již na 820 kartelů, z toho 133 mezinárodních s čs. účastí. Další obecnou tendencí v této oblasti byla zvýšená ingerence²⁷ ze strany státu, kdy byla původní kontraktační svoboda jednotlivých subjektů nahrazována stále více státními příkazy v podobě právních norem a bylo omezováno i jejich dispoziční právo.

²⁶ Obchodní společnost, obvykle akciová společnost; sdružení, spolek, společnost

²⁷ Vliv, zasahování, vměšování

Nejprve platila úprava, která pro činnost kartelů a podobných seskupení nevytvářela příznivé podmínky. Již podle ABGB²⁸ byly neplatné smlouvy, které se přičily zákonnému zakazu nebo byly v rozporu s dobrými mravy. Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n.²⁹ dokonce kartely přímo zakazoval. Československo tak přistoupilo v roce 1921 k mezinárodním úmluvám o ochraně živnostenského a průmyslového vlastnictví a roku 1928 byl pak na základě toho přijat **zákon** č. 111 Sb. z. a n. o **nekalé soutěži** zakazující ničení konkurentů, který vyňal skutkovou podstatu nekalé soutěže ze všeobecného rámce jednání proti dobrým mravům. V tzv. generální klauzuli³⁰ (§ 1) se za nekalou soutěž považuje takové jednání v hospodářském styku, které je v rozporu s dobrými mravy soutěže a je zároveň způsobilé poškodit ostatní soutěžitele. Doplněn byl zákonem č. 251/1933 Sb. z. a n.

V roce 1933 byla zrušena ustanovení zákona č. 141/Sb. z. a n. o kartelech a soukromých monopolech. Tato norma upravila jak zřizování a fungování kartelů, tak i soukromých monopolů. Zároveň byl vymezen pojem kartelu, charakterizovaný jako úmluva mezi samostatnými podnikateli sloužící k účinnému ovládnutí trhu, kterou se vzájemně zavazovali omezit nebo vyloučit volnou soutěž především pomocí úpravy výroby, odbytu a obchodních podmínek. Vznik kartelů podléhal ustanovením obchodního zákoníku a musel mít písemnou formu. Kartely byly registrovány v rejstříku Státního statistického úřadu a vztahovaly se na ně obecné předpisy občanského a obchodního práva.

Činnost kartelů nebyla zcela volná a mohla tak být omezena různými způsoby. V případě ohrožení veřejného zájmu kartelovým ujednáním došlo k smírčímu řízení a vláda mohla provádění takovéto smlouvy zcela zakázat, pokud by bylo kartelovým ujednáním ohroženo podnikání v určité oblasti. Kartelová komise a kartelový soud byly orgány, které dohlížely na provádění kartelových smluv. Pro podniky, které by chtěly ze stávajících kartelů vystoupit, byly v souvislosti s podporou státu zavedeny také sankce. Kromě monopolů soukromých existovaly také tradiční státní monopoly, jež se opíraly o celní a monopolní řád z roku 1835, který byl upraven prováděcími předpisy z roku 1936.

3. 19. 4. Směnečné a šekové právo

Směnka je druh cenného papíru, který slouží k bezhotovostnímu platebnímu styku, naproti tomu šek je prostředkem k placení v hotovosti. Sjednocení právní úpravy směnečného a šekového práva bylo velmi nutné. První návrh, vypracovaný Aloisem Rašínem na základě

²⁸ Všeobecný zákoník občanský (zákon č. 946/1811 Sb. z. s.)

²⁹ Zákon proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

³⁰ Omezující podmínka, výhrada, doložka

haagské osnovy světového směnečného práva a rakouské osnovy směnečného zákona z roku 1913, neměl z praktického hlediska takový význam, neboť se výrazně odlišoval od platné právní úpravy. Druhý návrh byl předložen ministerstvem unifikací. Teprve roku 1926 byla dokončena osnova a o 2 roky později byl přijat směnečný zákon č. 1/1928 Sb.

Spolu s tím byla připravována osnova nového kurzovního a vyrovnávacího řádu, přijatá jako zákon č. 64/1931 Sb. **Tzv. exekuční novela** z roku 1933 odrážela složité hospodářské poměry na počátku 30. let, měla napomoci snadnějšímu vymáhání nedobytných pohledávek a účinnějšímu výkonu exekuce zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

3. 19. 5. Obchodní a živnostenské právo

Tak jako v oblasti občanského práva, bylo potřeba sjednotit právní úpravu i v oblasti obchodního a živnostenského práva. Jednalo se o obchodní zákoník č. 1 z roku 1863 platný v tzv. historických zemích a zákon č. 37 z roku 1875 platný na Slovensku a Podkarpatské Rusi včetně zákonů a nařízení, které je doplňovaly. Uherský obchodní zákoník se dělil na 2 části. První část obsahovala předpisy závazné pro obchodníky a obchodní společnosti, druhá část předpisy upravující obchodní jednání. Nejprve se zamýšlelo unifikovat toto odvětví až po vytvoření občanského zákoníku, jelikož se však práce na něm protahovaly, zahájilo ministerstvo spravedlnosti v roce 1927 přípravné práce na obchodním kodexu a o rok později zřídilo komisi, která se měla touto problematikou zabývat. Roku 1937 byla vydána osnova obchodního zákoníku, ale zahrnovala pouze oddíly „Obchodníci“ a „Společnosti“, úplně zde chyběla úprava obchodních úkonů a tím na ní práce skončily.

I přesto se prosadily některé dílčí úpravy. Již v roce 1920 byly na Slovensku zavedeny společnosti s ručením omezeným, které předchází uherská úprava neznala. V roce 1922 byl pro Slovensko vydán pojišťovací regulativ, který sjednotil úpravu v této oblasti na celém území státu a v letech 1927-28 bylo sjednoceno železniční právo.

Živnostenské podnikání upravoval i za první republiky **živnostenský řád** z roku 1859 ve znění pozdějších četných novel. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi platila uherská zákonná úprava z roku 1884, jež byla později také novelizovaná. Území Hlučínska však představovalo výjimku, neboť zde zpočátku platilo právo německé. Po vzniku republiky se i v této oblasti národního hospodářství objevují snahy o unifikaci zákonodárství vzhledem k volné migraci obyvatelstva i jednotnému hospodářskému území. Tak jako v ostatních právních oblastech, i zde se situace vyřešila, a to rozšířením platnosti předpisů závazných v českých zemích i na zbytek území republiky zákonem č. 259/1924 Sb., **živnostenský zákon**. Tato norma byla doplněna zákonem č. 155/1925 Sb., o teritoriálním rozsahu nabytých

živnostenských oprávnění, který stanovil rovnocennost českých i slovenských živnostenských oprávnění a umožnil provozování živnosti kdekoli na území republiky. V několika směrech, kde uherské zákonodárství, platné do sjednocení úpravy, mělo některé liberálnější ustanovení, stanovil výjimky; šlo zejména o podmínění provozování koncesovaných a řemeslných živností domovským právem v té které zemi. Významnou úpravu přineslo také zavádění omezeného počtu živností určitého druhu zákonem č. 162/1935 Sb. Při povolení nové výroby nebo při jejím obnovení mělo rozhodující úlohu ministerstvo průmyslu, které v takovýchto případech udělovalo souhlas.

Obchodní a živnostenské komory měly důležitou úlohu v hospodářském životě předmnichovské republiky, neboť sdružovaly téměř všechny živnostníky podle profesního a územního hlediska. Zákon č. 85/1868 pro Předlitavsko a zák. čl. 6 z roku 1868 pro Uhry byly základem pro jejich zřízení. Členství v komorách nebylo původně povinné, jeho obligatornost³¹ byla prosazena až později. Hlavním úkolem těchto komor, které fungovaly jako samosprávné orgány, bylo hájení zájmů podnikatelů, kteří byly zastoupeny v komorách a patřili sem obchodníci, živnostníci a průmyslníci včetně oblasti hornictví. Zároveň šlo o orgány, které podléhaly kontrole státní správy a některé její funkce plnily přímo v oblasti národního hospodářství.

Roku 1922 byla z obchodně politické komise fungující v poválečném období vytvořena **Ústředna československých obchodních a živnostenských komor**, která sloužila pro zajištění vzájemné spolupráce mezi jednotlivými komorami, zajišťovala součinnost subjektů zastoupených v komorách s ústředními orgány veřejné správy a byla také oprávněna vyjadřovat se k osnovám nových právních norem.

3. 20. Protektorát Čechy a Morava (1939 – 1945)

3. 20. 1. Hospodářské zákonodárství za protektorátu

Na území protektorátu pronikl německý kapitál v podobě různých peněžních transakcí a protiprávních konfiskací židovského majetku bez náhrady (arizace). Tento proces byl patrný i v institutu tzv. nucené správy nad majetkem některých protektorátních příslušníků. Byly zřizovány nucené kartely, kdy se říšsko-německé firmy připojovaly k českému majetku. Roku 1940 byla vytvořena celní unie protektorátu s říší, čímž došlo k oslabení protektorátní koruny ve vztahu k marce.

³¹ Nutnost, povinnost

Zlikvidovaly se hospodářské svazy, které nahradily **tzv. ústřední svazy**, členěné na hospodářské svazy, čímž byl potlačen princip samosprávy. Např. veškeré banky a peněžní ústavy byly začleněny do tří hospodářských skupin, které byly organizovány v Ústředním svazu peněžnictví. Nově byly zorganizovány **tzv. trhové svazy** zajišťující odbyt zemědělských výrobků, např. svaz pro brambory a škrob, nebo chmel, slad a pivo.

Vládním nařízením č. 121/1939 Sb. ve znění vládního nařízení č.189/1940 Sb. byl zřízen **Nejvyšší cenový úřad**, který mohl stanovovat směrné nebo pevné ceny zboží a úkonů všeho druhu a výši některých plateb.

4. Obchodní právo za socialismu

4. 1. Období 1948-1989 u nás – zánik OP a jeho nahrazení právem hospodářským

V předválečném období se připravovala osnova nového obchodního zákoníku, z níž byly v roce 1937 dokončeny první dvě knihy. Přední český komercialista³² A. Milovský-Wenig vydal v roce 1947 Příručku obchodního práva, která se stala pro dalších 43 let poslední vydanou. V roce 1948 došlo k přerušení vývoje obchodního práva a do popředí se dostalo sovětské zákonodárství. Demokratické právo muselo být nahrazeno totalitní normotvorbou. Základem se staly sovětské ideje, které měli mnoho společného s německým doktrinálním³³ základem. Nová legislativa tak násilně odtrhla vývoj předchozího práva a implantovala³⁴ sovětské koncepte do našeho právního prostředí. Došlo tak k vybudování ideologicky akceptovaného základu normativního systému, který připouštěl pouze nevýznamné odchylky v pevně daném rámci, který se stal nedotknutelným.

Vliv sovětského práva na československé právo byl značný, což bylo viditelné na systému socialistických organizací, pojetí hospodářských smluv a na arbitrážním řízení. Ačkoliv sovětská legislativa byla velmi nepřehledná a nestabilní, její konkrétní promítnutí do našich zákonných textů přineslo vyšší úroveň československé právní kultury a systém se stal velmi přehledným a jednoduchým. Sovětské právo bylo velmi chaotické, neboť systém hospodářsko-právních norem se neopíral o hospodářský zákoník. Počátky sovětského hospodářského práva můžeme nalézt ve dvacátých letech a jeho vývoj byl velmi bouřlivý a byl provázen politickými represemi³⁵. Hospodářské právo se stalo vyučovaným právním

³² Komerzialismus = obchodní duch, metody, zvyklosti; obchodní výraz

³³ Doktrína = nauka, soustava zásad, východisek, pouček; strnulé neměnné učení

³⁴ Vkládat myšlenku nebo úmysl

³⁵ potlačování, útisk, násilí, odvěta

oborem na univerzitách s rozsáhlou literaturou, nikdy však nebylo odděleno od občanského práva a SSSR nikdy neschválil hospodářský zákoník.

4. 2. Vznik a vývoj československého hospodářského práva

4. 2. 1. Občanský zákoník

V roce 1950 byly zrušeny všeobecný občanský i všeobecný obchodní zákoník, které nahradil **občanský zákoník č. 141/1950 Sb.** V platnosti ponechal pouze živnostenský řád z roku 1859, který byl zrušen až v roce 1965 zákoníkem práce.

Občanský zákon v § 212 odst. 1 stanovil, že „*provádění jednotného hospodářského plánu zabezpečuje se smlouvami zvláště přizpůsobenými potřebám hospodářského plánování (hospodářskými smlouvami). Podle potřeb hospodářského plánování mohou orgány k tomu příslušné uložit určitý závazek*“. Druhý odstavec pak říkal, že „*právní poměry takto vzniklé řídí se tímto zákonem, pokud není ustanoveno jinak*“. Znamenalo to, že *subsidiarita*³⁶ ObZ byla v této chvíli ještě uznána a respektována, i když další vývoj směřoval k odtržení hospodářských smluv od občanského zákoníku. ObZ z roku 1950 potlačil obchodní zákoník, ale neopustil konstrukční (stavební) prvek vztahu obchodního a obecného občanského práva, což se brzy mělo změnit. Možnost *uložit závazek* ukazovala, kterou cestou se bude ubírat potlačení autonomie vůle a smluvní volnosti. Kodifikace šedesátých let se staly vrcholem roztržitého právního řádu. Zřízení nových druhů právních subjektů a deformace právních důvodů vzniku, změny nebo zániku závazkových vztahů se staly dvěma základními prvky odtrhujícími formující se hospodářské právo. To se událo likvidací soukromého vlastnictví a jeho zestátněním. Nový systém v oblasti procesu přizpůsobil svým potřebám instituci rozhodčího (arbitrážního) řízení, kterou postátnil a zpolitizoval.

4. 3. Podniky a subjekty hospodářskoprávních vztahů

4. 3. 1. Znárodňování a konfiskace

Zvláštní předpisy zřizovaly nové druhy právních a ekonomických subjektů a byly důsledkem znárodňování a konfiskování. Tyto mimoprávní procesy zbavily soukromoprávní subjekty možnosti i oprávnění vstupovat do podnikání, a proto bylo nutné je nahradit subjekty práva veřejného, které budou plně ovládány novou mocí.

Znárodňovací dekrety obsahovaly vedle výčtu podniků podléhajících znárodnění také klauzuli, že „*zakládati nové podniky a je provozovati bez ohledu na jejich rozsah a odvětví*

³⁶ respektování pravomocí organizačně nižších úrovní

znárodněných podle § 1, odst. 1, č. 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 15, 19 a 27 je vyhrazena státu“. Dále se předpokládalo, že vláda může uvedené právo propůjčit na návrh ministra průmyslu. Dle § 3, dekretu č. 101/1945 Sb, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, může vláda toto právo „přenést na kterýkoliv národní podnik“.

Dekrety vymezovaly předmět znárodnění v souladu s komercialistickou doktrínou, neboť byly přijímány v době platnosti VOZ, a proto s ním byly v souladu. **Podnik** zde byl chápán jako *předmět nehmotné povahy, jehož příslušenstvím jsou movitosti, CP, práva jako licence, živnostenské oprávnění, rovněž ochranné známky, vzory atd.* Podnik, který byl znárodněn, se stal základem pozdějšího národního podniku již chápaného jako PO. A v této fázi došlo ke *splynutí předmětu se subjektem*, vlastnické právo bylo zatlačeno do pozadí, neboť vše se stávalo vlastnictvím státu, tedy „všech“.

4. 3. 2. Národní podniky v první fázi vývoje

Obecným právním předpisem upravujícím národní podniky se stalo vládní **nařízení č. 6/1946 Sb.** Dekrety *prohlašovaly* národní podniky *za majetek státu a současně PO* mající postavení obchodníků plného práva. Do OR měli být zapisováni jako obchodníci jednotlivci, zvláštní úpravu měl mít vztah k živnostenskému zákonu. NP měly být fungovat dle zásad obchodního podnikání, tudíž stát neručil za jejich závazky. Do fondu znárodněného hospodářství měly odvádět přebytky svých výtěžků. **Kmenové jmění** měla tvořit čistá hodnota majetkové podstaty převedená státem na podnik.

Stejně jako OS, i NP měly mít **představenstvo**, v jehož čele stál ředitel, který zastupoval NP navenek. Dekrety vymezovaly představenstvo takto: „*Představenstvo a ředitel spravují podnik s péčí řádného hospodáře a osobně odpovídají za splnění svých povinností.* Členy představenstva byly také čtyři zástupci zemědělců a dva zástupci zaměstnanců, popř. svazky ÚS. Jeden člen představenstva měl zastupovat stát. Ministr potvrzoval volbu členů představenstva, ředitel měl být jmenován představenstvem po schválení ministrem.

4. 3. 3. Národní podnik jako obchodník

Národní podnik měl být konstruován ještě podle nedeformovaného OP. NP měl být *kupcem jednotlivým*, nikoli společností, měl *obchodní firmu*, dále měl být zapsán do OR a nesl plnou majetkovou odpovědnost. Představenstvo mělo stejnou funkci jako v AS, zčásti přesunutou na ředitele, ale do OR se již nezapisovalo jeho složení. Neboť VH ještě neexistovalo, byla funkce představenstva blízká VH. Jeho pravomoci však byly omezené, protože v řadě případů nerozhodovalo, ale pouze *navrhovalo*.

Pro jednotné vedení NP měly být vládou zřízeny **ústřední orgány**. § 33 dekretu č. 100/1945 Sb. a § 20 dekretu č. 101/1945 Sb. obsahoval zmocnění k podrobné úpravě NP nařízením vlády.

4. 3. 4. Zákon č. 103/1950 Sb. – definitivní zvrát

Zákon č. 103/1950 Sb., **o národních podnicích průmyslových** nahradil vládní nařízení č. 6/1946 Sb. První ustanovení daného zákona, které ukazuje politické události mezi vydáním vládního nařízení a schválením zákonem, zní takto: *„Ze znárodněných dolů a jiných průmyslových podniků vyrostly národní podniky průmyslové, v nichž kolektivy pracujících v soudružské spolupráci ovládané uvědomělou kázní a vzájemnou pomocí plní úkoly výstavby socialismu.“* Národní podniky zde fungují jako PO.

Zákon dále řeší problém personifikace, který poté fungoval až od roku 1989; neříká, že podnik je předmětem vlastnictví státu, ale že *„vlastníkem majetku NP je stát; národnímu podniku je takový majetek svěřen do správy. Ve věcech tohoto majetku NP vystupuje a jedná vlastním jménem“*. Naproti tomu jiné ustanovení ještě používá výraz *„vlastník znárodněného podniku“*. Podnik je ve vazbě na znárodnění chápán jako předmět, jenž byl jeho vlastníkovu odňat. Ve vazbě na novou ekonomiku je chápán jako osoba, podnik v tomto kontextu jako předmět mizí.

4. 3. 5. Výrobně hospodářské jednotky

Zákon o NP upravil výrobně hospodářské jednotky. Dle zákona měla být výroba v každém jednotlivém oboru zásadně soustředěna do VHJ, což znamenalo komplexní likvidaci hospodářské soutěže a monopolizaci ekonomiky. Existenci několika VHJ připouštěl zákon jen v rozsáhlých oborech.

Dle novely z roku 1958 rozlišovala úprava již tři formy VHJ a to:

- jediný národní podnik,
- vedoucí národní podnik a podřízené NP nebo účelové organizace a
- sdružení a podřízené NP nebo účelové organizace.

Sdružení se zapisovalo do podnikového rejstříku a bylo PO. Základním článkem byl ve všech případech NP, resp. účelová organizace.

Daný zákon zrušil až později hospodářský zákoník. V roce 1965 došlo k nové úpravě VHJ a to ve vládním nařízení č. 132/1965 Sb., o organizaci VHJ a o jejich statutech. Nová konstrukce byla pokročilejší a byly zde patrné získané zkušenosti. K další úpravě došlo v roce 1974 nahrazením nařízení vlády č. 91/1974 Sb., které posunulo tuto problematiku k lepšímu a

bylo motivováno spíše mocensko-osobními příčinami. Dle vládního nařízení č. 132/1965 Sb., měl VHJ dvě formy: oborový podnik a trust.

Oborový podnik byl jedinou PO, mohl k němu být přidružen jeden nebo více NP nebo účelových organizací. V tomto případě si oba podniky, jak oborový, tak národní, zachovaly právní subjektivitu. **Trust** nebyl jako celek právním subjektem a členil se na oborové (generální) ředitelství, které mělo právní subjektivitu a bylo státní hospodářskou organizací, a z NP podřízených generálnímu ředitelství.

Nařízení z roku 1974 doplnilo třetí formu VHJ – **koncern**, který měl jako celek postavení PO a skládal se z koncernových podniků nebo koncernových účelových organizací vybavených částečnou PS.³⁷

4. 3. 6. Komunální podniky

Komunální podniky upravoval zákon č. 167/1950 Sb. Později se režim KP sjednotil s NP v tzv. státní hospodářské organizace, které byly řízeny buď ústředně, nebo národními výbory. Tento stav obsahoval hospodářský zákoník z roku 1965 a byl zachován až do roku 1990, i když byl v roce 1988 přijat zákon č. 88/1988 Sb., o státním podniku, který rozlišoval podniky zakládané ústředními orgány a podniky zakládané národními výbory. KP byly pouhými správci majetku, vlastníkem byl stát. Tak se začala otevírat cesta k likvidaci ÚS v oblasti komunálního hospodaření.

4. 3. 7. Zákon č. 51/1955 Sb.

Zákon č. 51/1955 Sb. se stal další etapou vývoje právní úpravy, později byl změněn **zákonem č. 67/1958 Sb., o národních podnicích** a některých jiných hospodářských organizacích. Tento nový zákon zrušil zákon č. 103/1950 Sb. Národní podnik je prohlášen za PO a bylo mu stanoveno, že majetek je mu svěřen do správy a že může nabývat práv a zavazovat se jenom v souladu se svými úkoly. Pokud tento rozsah překročí, půjde o neplatný právní úkon. Stát neodpovídá za závazky podniku, ty mohou být uspokojeny z majetku podniku, který má podnik ve správě, ale jen s výjimkou jeho základních fondů. Rovněž pohledávky za státem nelze vyrovnat z majetku podniku. Omezené ručení podniku je tedy zachováno. Roku 1958 bylo mj. doplněno ustanovení § 14a, které říkalo: „*Každou hospodářskou otázku je třeba řešit v jednotě s její politickou stránkou a danou hospodářskopolitickou směrnicí.*“

³⁷ Toto období je první, ve kterém se objevuje právně omezená právní subjektivita.

Zákon začal odtrhávat režim závazkových vztahů, do kterých NP navzájem vstupovaly, od obecné úpravy obligací, i když byl schválen před hospodářským zákoníkem. § 60 odst. 1 naznačuje uvolňování od občanského zákoníku: „*O závazkových právních poměrech, financování, úvěrování, platebním styku a kontrole finančního hospodaření organizací, na něž se vztahují ustanovení tohoto zákona, platí zvláštní předpisy.*“

4. 3. 8. Družstva

I když rozhodující a panující formou hospodářského subjektu byly národní podniky, nelze opomenout družstevní sektor, jehož původní podstatu komunistický režim pozměnil.

V roce 1948 byl schválen **zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev**, který ukládal všem družstvům povinné sdružení v Ústřední radě družstev. „Dohled nad družstvy“ byl jedním z jejích úkolů. Ministerstvo sociální péče mělo vykonávat dohled nad ÚRD a nad Slovenskou radou družstev. Do pravomocí ministerstva patřilo odvolání orgánů a jmenování náhradí Ústřední nebo Slovenské rady družstev a mohlo zastavit výkon usnesení, které by odporovalo právním předpisům, a to prostřednictvím svého zmocněno. Družstvo mohl zrušit krajský národní výbor na návrh nebo po slyšení ÚRD, pokud „hrubě porušovalo povinnosti uložené zákonem nebo stanovami nebo jestliže to vyžadoval veřejný zájem“. Činnost družstva mohla být zastavena až do rozhodnutí ministerstva.

Nové družstvo mohlo být zřízeno dle § 13 po písemném souhlasu ÚRD. Počátek právní úpravy družstev můžeme spatřovat již v protektorátním právu. Již za protektorátu byly totiž zřízeny svazy družstev, a to vládním nařízením č. 242/1942 Sb., které v plném rozsahu nezrušil ani zákon o ÚRD, ale pouze pokud bylo v rozporu s tímto zákonem.

4. 3. 9. Jednotná zemědělská družstva

Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech se stal dalším v procesu konstrukce nového systému ekonomických subjektů. JZD bylo prohlášeno za PO, tudíž na ně nešlo použít zákon č. 70/1873, ani obchodní zákoník. I po schválení hospodářského zákoníku si zachovalo zemědělské družstevnictví zvláštní právní režim. JZD byla na rozdíl od ostatních družstev zřízena po státní linii, družstevní demokracie tedy byla výrazně a nezakrytě okleštěna. Pokud se týkalo vlastnictví, na rozdíl od SSSR, u nás nikdy nedošlo k nacionalizaci a JZD hospodařila s půdou v soukromém vlastnictví s tím faktem, že vlastníkům bylo ponecháno pouhé holé vlastnictví. Restituce po roce 1989 usnadnila tuto odchylku.

4. 4. Akciové společnosti v období socialismu

Akciová společnost byla jedna z právních forem, kterou totalitní socialistické právo zachovalo tomuto systému cizí. Zájmy zahraničního obchodu byly tím důvodem. Bylo nutné najít kompromis mezi potřebou zachování této právní formy a zároveň zabránit jejímu využití pro soukromé účely. Řešením se stal zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech, který tuto formu přeměnil ve skrytou podobu národního podniku. Ke vzniku společnosti bylo nutné státní povolení a schválení stanov, přičemž každou změnu stanov muselo schválit ministerstvo. Ze stejného pojetí vycházel již akciový regulativ, nový zákon oproti AR neupravil podmínky státního schválení.

V případě, že dosud existující společnosti neobdržely povolení, měly být zrušeny. Pokud to vyžadoval veřejný zájem, bylo možné zrušit společnost opatřením úřadu, v ostatních případech bylo nutné schválení ministerstvem. Státní dozor nad AS upravoval § 16. I když zákon předpokládal vlastnictví akcií společností, neukládal žádnou povinnost je vydat, neupravoval jejich vydání a v případě nevydání nestanovil žádné sankce. Nový zákon o AS tak zrušil úpravu AS ve VOZ, AR a další právní předpisy. Zákon o AS bylo možné považovat jako prostředek likvidace AS totalitním režimem a pouze formálně právní a ryze fiktivní zachování. Schválení občanského zákoníku a dalších předpisů předcházelo tomuto opatření. Stejně jako znárodnění začalo velkými podniky, i v oblasti AS chtěl režim nejprve zlikvidovat právní formu používanou pro vznik velkých soukromých podniků. Tímto opatřením odstranil nebezpečí, že by se v budoucnu mohlo objevit cosi podobného nekontrolovaného. V roce 1950 byl zrušen zákon č. 58/1906 Sb., o společnosti s ručením omezeným společně s obchodním a občanským zákoníkem.

4. 5. Hospodářský zákoník

Kvalitativním posunem právní úpravy se stal zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, který znamenal domyšlení, systematizaci, zároveň vytvoření jednoduchého a dobře promyšleného systému organizačních článků mocenské soustavy uzpůsobené k převzetí ekonomické funkce a neponechával žádný prostor pro individuální projevy soukromé iniciativy. Základní principy, na nichž HZ stát, byly hierarchie, příkaz a kontrola.

Vztah mezi HZ a předchozím hospodářským zákonodárstvím připomínal vztah mezi francouzským obchodním zákoníkem a VOZ: prvky, které vznikly do značné míry nekoncepčně, cizí vlivy apod. byly rozvinuty, očištěny a vestavěny do relativně propracovaného systému pravidel.

4. 6. Socialistické organizace

HZ zakotvil **soustavu socialistických organizací** jako subjekty hospodářských vztahů, které se rozlišovali podle toho, zda se jednalo o státní, družstevní, společenské a jiné subjekty. Státní organizace se dále členily na hospodářské, rozpočtové a příspěvkové. Národní podniky se do systému začlenily formou tzv. státní hospodářské organizace, která zahrnovala dvě kategorie – státní hospodářské organizace ústředně řízené a řízené národními výbory (řízené místně).

Družstevní sektor měl podobnou strukturu jako státní sektor, rozlišovacím článkem byla družstva, nad nimiž stály svazy družstev, které plnily funkci řídicího orgánu – resortního ministerstva, a Ústřední rada družstev – jakási družstevní vláda. Tyto svazy družstev a ÚRD měly pravomoc zřizovat tzv. družstevní podniky, které měly podobnou formu jako státní hospodářské organizace. Z toho vyplývá, že nemohly vlastnit majetek (vlastníky byl zřizující svaz nebo ÚRD) a měly právní subjektivitu.

V oblasti společenských organizací, kterými byly politické strany, ČSTV, odbory, mládežnické organizace apod., bylo možné, aby tyto organizace zřídily tzv. hospodářské zařízení nebo podnik SO, který byl PO a spravoval majetek příslušné SO.

4. 7. Předmět a vývoj HZ

HZ byl kodexem³⁸, jehož předmětem úpravy bylo velmi jasné vymezit hospodářské vztahy mezi socialistickými organizacemi navzájem. Ve srovnání se současností byl mimořádně stabilní, i když do roku 1989 byl desetkrát novelizován. HZ byl odrazem uvolňování vln a utahování šroubů totalitního systému, odrážel ekonomické problémy, s nimiž se totalita pokoušela zápolit, a přesto neprolomil základní koncepce.

HZ byl od občanského zákoníku izolovaný a v ničem na něm nebyl závislý. V HZ převažovaly soukromoprávní nástroje, byl formulován jako kodex převážně povinný, ve skutečnosti však šlo o systém organizačních pravidel předurčených hierarchickými ovládacími vztahy. HZ tak učinil soukromé právo právem veřejným.

Pojem „organizace“ nahradil pojem „**právníké osoby**“. Právní subjektivita byla zpracována jako striktně speciální, což bylo v souladu s potřebami systému. Socialistické organizace byly zřizovány k plnění určitých úkolů a existovali jen z tohoto důvodu. Neměli žádnou volnost v rozhodování o svém účelu, co se týkalo rozhodování v otázkách průběhu

³⁸ sbírka rukopisů a dokumentů, zákoník

činnosti, jejich volnost byla minimální. Proto se využilo právní subjektivity jako účinného nástroje k jejich spoutání. **Právní subjektivitou** rozumíme způsobilost být nositelem subjektivních práv a povinností a popř. k ní přiřazujeme způsobilost vlastním právním jednáním práv a povinností nabývat.

Rozhodující bylo ustanovení § 18 HZ, které říkalo: „*Socialistické organizace mohou nabývat práv a zavazovat se, jen pokud to není v rozporu s plněním jejich společenských úkolů.*“ Důsledkem bylo, že v případě překročení uvedených mezí nemělo právní jednání právní účinky, bylo tudíž považováno za nicotné.

4. 8. Předmět činnosti socialistických organizací a jeho překročení

Rozsah oprávnění socialistické organizací v oblasti hospodářské činnosti vymezoval předmět činnosti, jenž byl konkretizací úkolů v oblasti hospodářské, dnes podnikatelské. Měl podobnou roli, jako mají dnes živnostenské zákony o jednotlivých druzích živností, které vymezují jejich rozsah veřejnoprávního oprávnění k podnikání.

§ 18a HZ stanovil, že organizace může uskutečňovat další činnosti, které nemá výslovně uvedeny v předmětu činnosti, jsou-li vykonávány jenom ojedinele, příležitostně a krátkodobě. Zde můžeme vidět podobu se současným živnostenským zákonem, podle jehož § 34 může provozovatel obchodní živnosti např. pronajímat zboží, provádět drobné změny, výměnu vadných součástí nebo montáž, k čemuž nepotřebuje oprávnění k živnosti poskytující služby, je-li splněna podmínka, že zůstane zachována povaha živnosti. Podobně v § 42 ŽZ je stanoveno, jaké vedlejší činnosti může uskutečňovat provozovatel výrobní činnosti. Ustanovení § 18 HZ bylo chápáno jako ustanovení veřejnoprávní povahy o rozsahu oprávnění zabývat se určitou konkrétní hospodářskou činností.

Tím dospělo socialistické právo k vytvoření systému služebných neúplných subjektů, které se staly výlučnými účastníky ekonomických vztahů na straně producentů. Konstrukce subjektů vedla k dokonalému zabezpečení jejich úplné závislosti a ovladatelnosti, jejich počet byl omezen v zájmu umožnění přehledného a snadného řízení a plánování. Počet subjektů omezilo také jejich umělé a centralizované zřizování. Vše tak bylo podřízeno předem jasnému a formulovanému cíli. Byl zlikvidován prostor pro živelnost a iniciativu.

4. 8. 1. Bariéry rozvoje plánovacího systému a snaha je překonat tržními prvky

Daný problém vyústil ve snahu reformovat celý systém sběrem informací zdola v podobě **vyhlášky č. 33/1972, o projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů**. Nový příkazový systém totiž narazil na své geneticky zabudované bariéry vlastního rozvoje, které se

nějakým způsobem snažil překonat po celou dobu existence totalitního systému. Do schematicky jednoduché hierarchie úkolů a jejich plnění tak bude pronikat jakési doplnění skutečnými smluvními prvky, jímž bude poskytovat někde větší, někde menší prostor, ale budou působit pokřiveně a to jednak s ohledem na zvláštní povahu svých subjektů, jednak s ohledem na ekonomické prostředí, které bude zcela umělé a netržní. Dále vidíme pokusy poskytnout zmrzačeným podnikům jakousi omezenou rozhodovací autonomii, na jejímž základě by vstoupil zkrocený ďábel trhu a soutěže do socialistické ekonomiky.

Tuto oblast zkoumá § 9 zákona, podle něhož mohl „*Státní úřad plánovací... v dohodě se zúčastněnými ministerstvy povolit výjimku z povinnosti uzavírat smlouvy nebo obmezit tuto povinnost na smlouvy přímé*“. Základní neživotaschopnost systému nebylo možné řešit úpravou individuálních výjimek. Šlo tak jen o možnost korekce křiklavých nesouladů.

Systém nového zákonodárství byl nepřehledný, neboť rozsáhlými zmocněními došlo k vydání mnoha prováděcích předpisů. To vše vedlo k myšlenkám na kodifikaci a k jejímu uskutečnění v roce 1964. Zmocňovacím ustanovením se zabývá § 12 odst. 1, který říká: „*Vláda upraví nařízením opatřování veřejných dodávek a prací nepojatých do smluv*.“ Pozoruhodné je zde úplné a nepokryté opuštění smluvní formy.

Zákon č. 99/1950 Sb. upravoval smlouvy velice stručně a podrobnější úpravu závazkového vztahu zde nenalezneme, na rozdíl od vyhlášky č. 1052/1949 Ú. L. I.

4. 8. 2. Státní arbitráž

Státní arbitráží se zabývala druhá část zákona č. 99/1950 Sb. Státní arbitráž vznikla v době komunismu a trvala po celou jeho dobu. Vyvinula se použitím myšlenek klasické arbitráže jako mimosoudního řešení obchodních sporů.

V § 13 uvedeného zákona byla upravena **pravomoc státní arbitráže**: rozhodovat majetkové spory, o nichž by jinak rozhodovaly soudy, mezi stranami oprávněnými podle § 1 k uzavírání hospodářských smluv včetně sporů před smluvních (spory vznikající při uzavírání smluv a rovněž spory týkající se změn a zrušení závazků ze smluv). Arbitrážní orgány byly v první fázi napojeny na soustavu orgánů státní správy, tím došlo ke zřízení ústřední arbitrážní komise při Státním úřadě plánovacím. Arbitrážní komise při ministerstvech (resortní) či při krajských národních výborech měly být zřízeny „podle potřeby“. Komise se podřizovaly ministerstvu, kterým byly zřízeny, předsedou komise byl státní zaměstnanec. Měly rozhodovat výlučně v senátech, individuální rozhodování také nebylo vyloučeno.

Co se týkalo procesní části, jednalo se o **jednostupňové řízení**, ve kterém se rozhodovalo nálezem a pokud nešlo o rozhodnutí ve věci, tak usnesením. Podat stížnost ke

správnímu soudu nebylo možné. Nález byl vykonatelný soudní či správní exekucí. § 37 zákona obsahoval následující ustanovení: „*Zrušují se všechny právní předpisy, které odporují tomuto zákonu, zejm. vládní nařízení č. 667/1920 Sb., o zadávání státních dodávek a prací (zadávací řád).*“

Ve druhé fázi vývoje bylo představeno **vládní nařízení č. 47/1953 Sb., o státní arbitráži**, které zrušilo část zákona č. 99/1950 Sb. upravující arbitráž. Vedle státní arbitráže se zde upravila také **arbitráž družstevní** a obsahovalo také významné pravidlo, podle kterého se arbitráž při rozhodování řídí právními předpisy a zásadami hospodářské politiky ČSR. Toto vládní nařízení nahradil **zákon č. 121/1962 Sb., o hospodářské arbitráži**, který by účinný až do roku 1991, a nahradila jej novela občanského soudního řádu č. 519/1991 Sb.

Obchodní arbitráž, jejíž myšlenku převzal socialistický zákonodárce, je charakterizována tak, že spory rozhodují na základě rozhodčí doložky nebo rozhodčí smlouvy stranami určené osoby nebo rozhodčí soud jimi zvolený. Rozhodnutí je možné také podle zásad spravedlnosti (ekvita). K rozhodování se užívá minimum procesních pravidel, jednání je neveřejné a bez použití zásady ústnosti. Vznikl však také nový charakteristický prvek: *arbitráž byla státním orgánem, rozhodovala na základě zákonného ustanovení a mohla zasahovat do právních vztahů stran i podle principů hospodářské politiky státu.* Na základě tohoto prvku se arbitráž stala zcela odlišnou a ztratila většinu svých původních pojmových znaků. Na rozdíl od obecných soudů se rozhodovalo v jednostupňovém řízení a svoji roli mohly kromě právních předpisů hrát také zásady hospodářské politiky.

K dosažení pružného a rychlého řízení s velmi jednoduchým systémem výkonu rozhodnutí přispěly zásady neveřejnosti a písemnosti. Po roce 1989 se tento systém opustil a byl nahrazen jednotným řízením dopadajícím i na obchodní spory, což bylo zásadní chybou. Rychlý vzestup počtu sporů se řešil bez jakékoliv racionality, a to zavedením zdlouhavého nepružného řízení bez odchylek podléhajícího zásadě ústnosti a veřejnosti.

4. 9. Vládní nařízení č. 33/1955 Sb., o hospodářských smlouvách

Vládní nařízení o hospodářských smlouvách zrušila všechna ustanovení zákona č. 99/1950 Sb., která dosud nebyla zrušena. Právní úprava rozlišující rámcové, dílčí a přímé smlouvy zůstala zachována. Můžeme zde však nalézt některá kuriózní ustanovení, jako např. § 7, podle kterého „*výrobků dodaných na základě hospodářských smluv jsou odběratelé povinni použít k účelům stanoveným plánem*“. Tato formulace se netýká závazkového práva, ale práva správy národního majetku, neboť takovéto výrobky předcházejí před dodáním do

správy odběratele, který je v právu užívání tohoto majetku omezen oproti svobodnému nabyvateli.

4. 9. 1. Uzavírání hospodářských smluv

Dle vládního nařízení byly stanoveny lhůty k uzavření smluv běžící od schválení plánu. Postup uzavření byl jasně předepsán včetně dalších lhůt pro jednotlivé fáze kontraktačního procesu. V praxi to vypadalo tak, že dodavatel zasílal návrh odběrateli, který musel smlouvu podepsat, i když nesouhlasil. V takovémto případě měl pouze právo připojit soupis požadovaných změn. Pokud se nedohodlo o změnách, spor byl předložen arbitráži k rozhodnutí. Smlouvy musely být povinně písemné, což se zachovalo i později v hospodářském zákoníku. Dle státních norem se určila kvalita výrobků, dle cenových předpisů se určila cena. Smluvní strany se nesměly dohodnout na ceně nebo vlastnostech plnění. Značná pozornost se také věnovala majetkovým sankcím.

4. 9. 2. Prekluze

Lhůty prekluze byly velmi krátké (1,5 roku, 6 měsíců) a v případě jejich uplynutí zaniklo právo na plnění. Dle hospodářského zákoníku došlo ke zkrácení **na jeden rok** a některé lhůty, např. odpovědnost za vady, **na šest měsíců**. **Promlčením** se rozumí instituce, která respektuje autonomii vůle, protože oprávněný nemusí námitku uplatnit, dlužník může promlčený dluh splnit, aniž jde o bezdůvodné obohacení. Prekluze neponechává vůli stran sebemenší prostor. Pokud lhůta uplyne, právo bez dalšího zaniká, aniž by se tomu dalo zabránit a státní orgán k ní přihlíží z úřední povinnosti. Dle § 36 se také nařízení považovalo za neplatné prominutí, snížení nebo započtení majetkových sankcí. Cíl úpravy, tzn. likvidace dispoziční volnosti podniků, byl zcela shodný. Právo zvýšit majetkovou sankci bylo přiznáno arbitrážním orgánům.

4. 9. 3. Typy hospodářských smluv

Druhým základním smluvním typem, vedle smlouvy dodávkové, byla **smlouva o pracích a výkonech** (později o dodávce prací), za nimiž byl počátek kupní smlouvy a smlouvy o dílo. Skupina smluv uzavíraných při přípravě a provádění investiční výstavby se začala objevovat ve smlouvách o pracích a výkonech. HZ dále rozvinul hospodářské závazky při jiných způsobech spolupráce, kde byly upraveny tzv. dispozice mimo obvyklé hospodaření a ostatní smlouvy, např. o uskladnění, o obstarání záležitostí, o sdružení, o pojištění apod.

4. 10. Kodifikace hospodářského práva

V letech 1949 až 1964 probíhala příprava a stabilizace, která vyústila přijetím nového a podstatného **zákona č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník**, který znamenal výraznou redukci a oslabení občanského práva. V politických rozhodnutích i doktrinárních závěrech byly vidět konkrétní zájmy konkrétní osob nebo skupin osob. Na jedné straně docházelo k legislativnímu vývoji, na druhé straně byly osobní zájmy a jimi podmíněné argumenty a bylo třeba, aby se tyto dva proudy synchronizovaly³⁹.

4. 11. Povaha totalitní hospodářské legislativy

Základem legislativního vývoje bylo stanovení socialistické ekonomiky: plánované hospodářství, v němž vystupují jenom veřejné a státem neomezeně ovládané uměle konstruované subjekty, z něhož jsou zcela vyloučeny soukromé osoby a spontánní iniciativa. Jedinec byl považován za závislého zaměstnance, správa státní a místních záležitostí se rozšířila i na veškerá ekonomická rozhodnutí kromě individuální spotřeby, kterou bylo možné centrálně ovlivňovat jen nepřímo.

Přeměna do normativních aktů i do právní teorie musela být v souladu se sovětskou doktrínou, byl zde tedy jednotící tlak panující velmoci.

Vývoj reagoval na problémy vzniklé v praxi; v interpretaci i aplikaci a snažil se je řešit. Vyvinula se tak soustava pravidel, která se přizpůsobila socialistické ekonomice, a také soustava profesionálně dobře vyjádřena v zákonech a prováděcích předpisech.

V první fázi došlo k vytvoření nové struktury subjektů a k nahrazení živelného smluvního mechanismu plánovacím mechanismem rozpisů, v další fázi proniká totalitní právo do všech právních institucí, které dosud patřily do soukromého práva. Pravidla zčásti nahrazují starší právní instituce, zčásti je přizpůsobují nebo využívají pro účely řízení ekonomiky. Z toho důvodu je nutná písemná forma smluv, promlčení **nahrazeno** prekluzí, lhůty zkráceny, obchodní (smluvní) arbitráž nahrazena státní arbitráží, smluvní pokuty zákonem upravenými majetkovými sankcemi (penále), ustanovení o nekalé soutěži pravidly spolupráce SO, dodací podmínky vypracované zájmovými organizacemi nebo kontrahenty jsou nahrazeny vyhláškami o základních podmínkách dodávky, zástavní právo je opuštěno, smluvní záruka je nahrazena zákonnou zárukou, je upraven povinný bezhotovostní plateb styk a limit platebního zůstatku, povinnost fakturovat a náležitosti faktur, typy smluv, které

³⁹ uvádění v časový soulad, do společného rytmu (cyklu), fázování, synchronizování

neponechávají místo nepojmenovaným smlouvám atd. Místo vlastnického práva nastupuje správa národního majetku, potlačena byla věcná práva v hospodářských vztazích.

Ve výsledku vznikla **soustava pravidel** jasně formulovaných, logicky dobře členěných a většinou i z hlediska doktrinnálního na vcelku dobré úrovni.

4. 12. Teorie hospodářského práva

Vývoj právní úpravy ekonomických vztahů vyústil v padesátých letech oficiálním přijetím myšlenky a doktríny hospodářského práva. Doktrína navazovala na některé sovětské proudy, které se dále nerozvinuly, nebo z nich nevznikla významná legislativa. Základy občanského zákonodárství a občanské zákony pro jednotlivé republiky si zachoval Sovětský svaz, který nikdy neschválil HZ.

Československo bylo jedinou zemí ze sovětských satelitů, která přijala zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. V tomtéž roce byl schválen zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník a o rok dříve zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, roku 1965 zákoník práce. Do této skupiny zákonů patřil také zákon č. 99/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Všechny výše uvedené kodifikace vycházely z ucelené teorie, která reagovala na novou politickou, ideologickou a v důsledku toho i ekonomickou realitu. Podstatou byla **myšlenka**, že v socialistické ekonomice vznikají kvalitativně nové vztahy, jež mají natolik specifické rysy, že vytvářejí zvláštní ucelenou kategorii. Právní úprava musí být zpracována jako nové, samostatné právní odvětví, které není závislé na občanském právu ani na administrativním právu upravujícím vztahy zásadně odlišné.

Hospodářsko-právní vztahy měly být upravovány dvojí metodou právní úpravy, která by obsahovala dvojí rozdílné prvky navzájem neoddělitelné, což mělo být důvodem, aby se nepodřídily občanskému nebo správnímu právu. Tyto dvě metody a dvojí prvky se nazývaly vertikální a horizontální a jednalo se o prvky soukromoprávní a veřejnoprávní. Šlo tedy o to, že **tzv. horizontální vztahy** mezi navzájem rovnými organizacemi vznikaly na základě smluv jako běžné závazkové vztahy; co se týkalo jejich vzniku, změny, zániku a obsahu, byly vertikálně ovlivňovány zásahy řídicích orgánů, **tzv. akty hospodářského řízení**. Závazkové vztahy bylo možno založit, změnit i zrušit pomocí aktů hospodářského řízení, dále měly určený obsah a předmět těchto vztahů. Akty hospodářského řízení zakládaly povinnost uzavřít smlouvy a určovaly předmět, lhůty, rozsah, cenu dodávek atd. Do všech prvků obligačního vztahu tak pronikaly vertikální prvky. Soukromoprávním rysem byla pouze omezená vůle kontrahenta, který uzavíráním smlouvy více plnil příkaz, než projevoval vlastní vůli. Vlastní

vůle kontrahentova byla plně služebná jeho funkci výkonného článku v socialistickém ekonomickém soustrojí. Vlastní zájmy těmto subjektům byly pojmově odepřeny, přesto existovaly a narušovaly dokonalost systému. Pouhým nástrojem, který byl používán pro formování vztahů, které se skutečným závazkům velmi vzdálily, se stalo závazkové právo.

4. 12. 1. Akty hospodářského řízení

HZ vyjádřil skutečnou povahu upravených vztahů. Oddělení vztahů hospodářského řízení od vztahů administrativně-právních bylo myšlenkou HP. Námitky nebyly, dokud oddělení a rozdílnost zůstaly v naprosté libovůli řídicích orgánů (žádná odpovědnost, procesní předpisy, opravné prostředky atd.). Teorie HP brzy usilovala o doplnění právního rámce pomocí přesnějších pravidel, který neměl být podřízený správnímu právu, ale naopak měl být specifický a zvláště upravený. Po odporech a v době rozpadu režimu se nakonec podařilo upravit odpovědnost a základní pravidla pro vydávání aktů HŘ. Nezákonné akty HŘ bylo možné postihnout sankcemi neboli hospodářskými pokutami.

Základní pravidla pro vydávání tzv. opatření orgánů HŘ, které stanovily základní náležitosti a odpovědnost za škodu způsobenou vydáním opatření v rozporu se zákonem, byly zakotveny zákonem č. 165/1982 Sb. a zákonem č. 98/1988. První zákon upravil hospodářské pokuty, které mohly být v omezené míře ukládány i orgánům HŘ a spolu s druhým byl novelou hospodářského zákoníku.

Další úpravou HZ se staly pokusy o přiblížení smluvního práva principům obligačního soukromého práva, pokusy o začlenění prvků práva soutěžního apod. Zlomovým obdobím se stal rok 1990, kdy muselo HP zaniknout.

4. 13. Vlastnické právo

Základním pilířem každé demokratické a svobodné společnosti je právní ochrana vlastnictví. Pokud je potlačena osoba, dojde také k omezení ochrany vlastnictví a to se týkalo komunistického režimu, který útočil na soukromé vlastnictví.

4. 13. 1. Druhy a formy vlastnictví

Myšlenkou komunismu bylo rozdělení jednotného vlastnictví na zcela nerovné **tzv. druhy a formy vlastnictví**. Vznikly tři druhy vlastnictví, které se lišily režimem a zejm. rozsahem ochrany. Subjekt vlastnického práva byl kritériem jejich rozlišení. Některé druhy

formy vlastnictví byly privilegované, i v současnosti rozlišujeme soukromé, osobní a socialistické společenské vlastnictví.

Soukromé vlastnictví bylo vlastnictvím jednotlivců a nesocialistických organizací (např. trpěných církví), bylo potlačováno a i v dnešní době je minimálně chráněné.

Osobní vlastnictví se týkalo vlastnictví jednotlivců, bylo omezeno svým spotřebním charakterem, a to kvantitativně i kvalitativně, a mělo zaručenou právní ochranu. Půda nemohla být předmětem osobního vlastnictví a další nemovitosti v omezeném rozsahu (např. rodinný dům do výměry 120m²). V případě, že by FO překročila stanovené limity, jednalo by se o soukromé vlastnictví.

Socialistické společenské vlastnictví bylo privilegovaným druhem a skládalo se ze 4 možných forem – státní vlastnictví, družstevní vlastnictví, vlastnictví společenských organizací a vlastnictví jiných socialistických organizací. Na prvním místě stálo státní vlastnictví.

Jedním z úkolů v roce 1989 bylo právě sjednocení vlastnictví, aby byla právní úprava stejná pro všechny vlastníky.

4. 14. Vztah hospodářského a obchodního práva

4. 14. 1. Zvrat roku 1950. Volba diskontinuity⁴⁰

Posun od všeobecného obchodního a občanského zákoníku znamenal nejen redukci kvantitativní, ale především kvalitativní skok. **Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.** ovlivnila předchozí vysoká úroveň právní kultury. Občanský zákoník byl v troskách, obchodní zákoník vymizel úplně, což bylo důsledkem toho, že komunismus chtěl reorganizovat ekonomiku, potlačit tržní mechanismus a nahradit jej centrálním plánováním. Když nemají vznikat tržní vztahy, není třeba mít obchodní právo, obchodníky, ani jejich smluvní dohody. Socialistické podniky budou řízené státem nebo alespoň státem zřízené a kontrolované. Sovětský svaz a sovětské občanské právo bylo vzorem pro toto období.

V roce 1950 **zaniklo obchodní právo** a zřetřhala se tak vazba s minulým právním vývojem. Některé zvláštní zákony, které upravovaly hospodářské smlouvy, však navazovaly na předchozí občanský zákoník, a tedy respektovaly myšlenku speciality obchodního práva.

V 60. letech se vývoj posunul dál, v letech 1963-65 došlo k rozpadu úpravy soukromoprávní teorie do navzájem nezávislých zákoníků. Tímto roztržením a odmítnutím

⁴⁰ Nespojitosť, nesouvislosť

subsidiarity⁴¹ občanského zákoníku došlo k rozkolu s posledním zbytkem obchodněprávní koncepce a v našem právu a náš právní vývoj se začal vyvíjet jiným směrem, než okolní státy.

4. 14. 2. Hospodářské a obchodní právo

Rozdíl mezi obchodním a hospodářským právem nebyl pouze v samostatnosti HP, podstatným rozdílem bylo vytržení ze souvislosti soukromého práva a jeho samostatný rozvoj. OP je především právem soukromým, i když s prvky veřejného práva, zatímco HP bylo především právem veřejným. Mocenské, řídicí vztahy patřily do **tzv. vertikálních vztahů**, naopak koordinační, konkurenční vztahy se nacházely ve sféře **horizontálních vztahů**. Proti sobě tak stáli nositelé různých funkcí v rámci jediné a svrchované plánovací vůle. Hospodářské právo se u nás rozrostlo nesrovnatelně více než v západních zemích a to z toho důvodu, že soukromý sektor ekonomiky byl u nás beze zbytku zlikvidován, a s ním zaniklo také OP. Hospodářské právo se tak stalo nástrojem řízení zcela publicizované národní ekonomiky, která fungovala jako jediný holdingově uspořádaný makropodnik náležející státu, státem řízený a organizovaný. Neexistoval žádný kontrolní mechanismus, který by byl protiváhou a omezoval by volně působící makromonopolisty.

⁴¹ respektování pravomocí organizačně nižších úrovní

5. Závěr

Cílem mé práce bylo stručně a přehledně popsat vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989, a zároveň vytyčit důležitá a významná období tohoto vývoje, která mnohdy byla základním kamenem dnešní právní úpravy obchodního práva.

Pokud se zaměřím na období vývoje obchodního práva do roku 1948, prvním stěžejním bodem byla Cechovní pravidla. Jejich výhoda a vazba s dnešní úpravou spočívá v tom, že cechy se staly prvopočátkem a první úpravou týkající se ochrany hospodářské soutěže a ochrany spotřebitele, která v dnešní době zaujímá významné a důležité místo v oblasti obchodního práva. Dalším předpisem byl Francouzský zákoník, který se stal vůbec prvním mezníkem ve vývoji obchodního práva. Za nejdůležitější předpis této doby považuji Všeobecný obchodní zákoník, který jako první mimo jiné vymezil a začal upravovat obchodní společnosti a tím se tedy stal základním kamenem a právní úpravou obchodní společností, bez které bychom se v současné době neobešli. VOZ se tedy stal základním zdrojem pro náš současný obchodní zákoník. Součástí VOZ byla také kniha O obchodech, která přibližně odpovídá dnešní úpravě obchodních závazkových vztahů, a stala se tedy základním rámcem pro jejich současnou úpravu. VOZ znamenal základy obchodního podnikání v Rakousku a vznik kapitálových společností. Jeho význam spatřuji v tom, že přispěl k rozvoji kapitalismu a stal se vůbec základem k obchodování a kapitalistickému podnikání.

V období 30leté války a po roce 1648 došlo k hospodářskému úpadku, vývoj právních předpisů se opozdil, což považuji za velkou nevýhodu, která se promítla i do budoucnosti právního vývoje. V roce 1651 došlo ke vzniku směnečného řádu. Směnečné právo jako takové je považováno za nejstarší pramen práva, neboť jde o právo obyčejové a vzniká na základě dlouhodobé tradice. Jelikož jsme v roce 1742 přišli o oblast Slezska, vliv slezským směnečných řádů byl znemožněn. Východiskem se stal rok 1763, kdy na základě sjednocení česko-rakouského práva došlo také k vydání společného směnečného řádu, který znamenal růst a stabilizaci kapitalistických poměrů v našich zemích a dal podnět ke vzniku obchodního práva. Značně nevýhodné bylo postavení akciových společností, neboť jejich vznik byl vázán na státní povolení, tzv. koncesní systém. Po zavedení s. r. o. došlo ke zlepšení situace a v roce 1899 byl přijat AR, který znamenal výrazné změny právě pro a. s. Klíčovou problematikou, co se týkalo povolování a. s., byly podmínky vydání konečného povolení pro zřízení a. s. Proto byl přijat AR, který v mnohém navazoval na VOZ, a který tuto oblast zjednodušil. AR patří mezi nejvýznamnější předpisy vývoje obchodního práva a i v dnešní době je považován

za velmi moderní právní předpis vysoké legislativní úrovně, některé jeho prvky dokonce v dnešní úpravě chybí.

Dalším významným krokem bylo zřízení Pražské burzy zboží a CP v roce 1871. I když byla burza po nějakou dobu zakázána, v současné době stále existuje, je významnou institucí a místem, kde se denně obchoduje s nevyčísitelným počtem CP. Dalším pokrokem se stal zákon č. 67/1875 ř. z., o organizaci burz, který se stal základem právě organizace burz.

Z toho, co jsem doposud popsala a zhodnotila, je zřejmé, že vývoj obchodního práva je velice důležitou součástí legislativy a právě z minulosti pochází řada základních kamenů dnešní právní úpravy týkající se obchodního práva. Dalším pozitivním krokem bylo přijetí zákon o nekalé soutěži roku 1928, které zakazovalo ničení konkurentů. Nekalou soutěží se považuje takové jednání v hospodářském styku, které je v rozporu s dobrými mravy soutěže a je zároveň způsobilé poškodit ostatní soutěžitele. Tento zákon znamenal stejnou příležitost pro každého obchodníka a zamezoval domluvám jednotlivých obchodníků mezi sebou, které by poškodily ostatní. Také nekalá soutěž patří v dnešní době mezi negativní prvky obchodního práva a právní úprava je tudíž nutná. Zanedlouho poté, v roce 1933, došlo k zrušení ustanovení týkajících se kartelů a soukromých monopolů. Norma upravila jak zřizování a fungování kartelů, tak i soukromých monopolů. Pojem kartel můžeme vymezit jako úmluvu mezi samostatnými podnikateli sloužící k účinnému ovládnutí trhu, kterou se vzájemně zavazovali omezit nebo vyloučit volnou soutěž především pomocí úpravy výroby, odbytu a obchodních podmínek. Výhodu spatřuji v tom, že v případě, že byl kartelovým ujednáním ohrožen veřejný zájem, došlo k smířčímu řízení a vláda měla pravomoc provádění takovéto smlouvy zakázat, pokud by bylo ohroženo podnikání v určité oblasti. Na provádění kartelových smluv tedy dohlížely kartelová komise a kartelový soud.

Živnostenské podnikání nemělo do vzniku ČSR moc jednotnou úpravu, byly tedy snahy jej po roce 1918 sjednotit, což se podařilo přijetím živnostenského zákona, který rozšířil platnost předpisů závazných v českých zemích i na zbytek území republiky. V této oblasti zaujímaly důležitou roli Obchodní a živnostenské komory, které sdružovaly téměř všechny živnostníky podle profesního a územního hlediska. Výhodné byly pro podnikatele, protože jejich hlavním úkolem bylo právě hájení zájmů podnikatelů, kteří byli zastoupeni v komorách a patřili sem obchodníci, živnostníci a průmyslníci vč. oblasti hornictví. Na druhé straně podléhali kontrole SS a některé její funkce plnily přímo v oblasti národního hospodářství. Vrcholem živnostenského podnikání se stal rok 1922, kdy byla vytvořena Ústředna československých obchodních a živnostenských komor, která měla sloužit pro zajištění vzájemné spolupráce mezi jednotlivými komorami.

V období Protektorátu Čechy a Moravy došlo k nevýhodnému postavení obchodníků, jelikož byl zřízen Nejvyšší cenový úřad, který mohl stanovovat směrné nebo pevné ceny zboží a úkonů všeho druhu a výši některých plateb a znamenal tedy celkové omezení obchodování.

Druhý období, které bych nyní hodnotila, je vývoj obchodního práva za socialismu, tedy v letech 1948-89, které bylo velice rozsáhlé a znamenalo velké změny. Velkou tragédií byl zánik obchodního práva a nahrazení právem hospodářským. Nová legislativa násilně odtrhla vývoje předchozího práva a do našeho právního prostředí vložila myšlenku sovětské koncepce. Demokratické právo tak bylo nahrazeno totalitním systémem, který se stal nedotknutelným a znamenal v převážné většině pouze omezení. Vliv sovětského práva na československé byl značný, což můžeme spatřovat na systému SO, pojetí hospodářských smluv a arbitrážním řízení. Sovětská legislativa byla nepřehledná a nestabilní. Nepatrnou výhodu shledávám v jejím promítnutí do našich zákonů, které přineslo vyšší úroveň československé kultury a systém se tak stal přehledný a jednoduchý.

Roku 1950 došlo ke vzniku občanského zákoníku, který potlačil obchodní zákoník, neopustil však stavební prvek vztahu obchodního a obecného občanského práva. Období 60. let se stalo vrcholem roztříštění právního řádu. Další legislativou, která neznamerala nic dobrého pro naše občany, se stalo nařízení o národních podnicích, podle něhož byly NP majetkem státu a současně byly PO mající postavení obchodníků plného práva. To nařízení bylo zanedlouho nahrazeno zákonem o NP průmyslových, podle něhož byl vlastníkem majetku NP stát a národnímu podniku byl takový majetek svěřen do správy. Výroba v každém jednotlivém oboru se soustředila do VHJ, což znamenalo komplexní likvidaci hospodářské soutěže a monopolizaci ekonomiky. Další novinkou hospodářského práva se staly komunální podniky, které byly pouhými správci majetku, neboť vlastníkem byl stát. Situace poukazovala na počátek likvidace ÚS v oblasti komunálního hospodářství. JZD bylo prohlášeno za PO; zemědělské družstevnictví bylo jedno z těch, které si i po schválení HZ zachovalo zvláštní právní režim a družstevní demokracie tak byla oklestěna. Rozdíl se SSSR byl v tom, že JZD hospodařila s půdou v soukromém vlastnictví s tím, že vlastníkům bylo ponecháno pouhé holé vlastnictví.

Akciové společnosti v období socialismu zaznamenaly velké změny. Jednak byl přijat nový zákon o akciových společnostech, který tuto formu přeměnil ve skrytou podobu NP. Na rozdíl od AR neupravil podmínky státního schválení. Nevýhodné postavení měly společnosti, které v té době existovaly a neobdržely povolení, neboť byly zrušeny. Zda výhoda či nevýhoda, na žádost veřejného zájmu bylo možné zrušit společnost opatřením úřadu. Tento

nový zákon tak zrušil úpravu AS ve VOZ, AR a další právní předpisy. Zákon o AS sloužil jako prostředek likvidace akciových společností totalitním režimem a plnil funkci pouze formálně právního a ryze fiktivního zachování. Další změnou bylo zrušení zákon o s. r. o. v roce 1950 a společně s ním také obchodní a občanský zákoník.

Kvalitním posunem právní úpravy se stal hospodářský zákoník, jehož vznik znamenal vytvoření jednoduchého a dobře promyšleného systému, ve srovnání se současností byl mimořádně stabilní. Na druhé straně ale neponechával žádný prostor pro individuální projevy soukromé iniciativy a jeho základními principy byly hierarchie, příkaz a kontrola. Dalším negativem byla izolace od občanského zákoníku a žádná závislost na něm. V hospodářském zákoníku převažovaly soukromé nástroje. Pozitivem bylo učinění soukromého práva právem veřejným.

V období komunismu došlo také k vzniku státní arbitráže, která trvala po celou jeho dobu. Státní arbitráž se vyvinula použitím myšlenek klasické arbitráže jako mimosoudního řešení obchodního sporu. V pravomoci SA bylo rozhodovat majetkové spory, o nichž by jinak rozhodovaly soudy, mezi stranami oprávněnými k uzavírání hospodářských smluv. V roce 1953 bylo přestaveno vl. nařízení o SA, které o něco později nahradil zákon o hospodářské arbitráži. Zákon o hospodářské arbitráži byl účinný až do roku 1991, kdy jej nahradila novela občanského soudního řádu. Arbitráž se tak stala zcela odlišnou a ztratila většinou svých původních pojmových znaků. Negativním rysem HZ bylo zredukování a oslabení občanského práva. Na jedné straně docházelo k legislativnímu vývoji, na straně druhé byly osobní zájmy, a bylo třeba oba proudy synchronizovat.

Negativní postoj zaujal komunistický režim proti soukromému vlastnictví, které je pilířem každé demokratické a svobodné společnosti. Myšlenkou komunismu bylo naopak rozdělení jednotného vlastnictví na zcela nerovné tzv. druhy a formy vlastnictví. Vznikly tak 3 druhy, které se lišily režimem a zejm. rozsahem ochrany. Za prvé se jednalo o soukromé vlastnictví, což bylo vlastnictví jednotlivců a nesocialistických organizací, které bylo potlačováno a i v současné době je minimálně chráněné. Druhou formou bylo osobní vlastnictví, kdy např. půda nemohla být předmětem osobního vlastnictví a další nemovitosti pouze v omezeném rozsahu; v případě, že FO překročila stanovené limity, jednalo by se už o soukromé vlastnictví. Třetím a posledním druhem bylo socialistické společné vlastnictví, které bylo naopak privilegované, přičemž zahrnovalo 4 formy: státní vlastnictví, družstevní vlastnictví, vlastnictví společenské organizace a vlastnictví jiných sociálních organizací. Na prvním místě bylo samozřejmě státní vlastnictví. Proto jedním z úkolů v roce 1989 bylo sjednocení vlastnictví, aby byla právní úprava stejná pro všechny občany.

Cílem komunismu tedy bylo reorganizovat ekonomiku, potlačit tržní mechanismus a nahradit jej centrálním plánováním, tedy vše, co odporuje demokratické společnosti. První trhlinu vývoje znamenal zánik OP v roce 1950, v následujících letech se tak právní vývoj začal ubírat zcela jiným směrem než okolní státy. Rozdíl mezi HP a OP je v tom, že OP je především právem soukromým, i když s prvky veřejného práva, zatímco HP bylo především právem veřejným. Rok 1989 se stal nepochybně historicky nejvýznamnější rokem nejen v oblasti vývoje obchodního práva, ale vůbec ve vývoji celé naší země do budoucna. Bez pádu komunismu bychom nebyli vysoce rozvinutým, demokratickým státem, patřícím mezi země Evropské unie a obchodní právo by nemělo takovou podobu jakou dnes zaujímá.

Literatura

MALÝ, Karel a kolektiv autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 1. vyd. Praha: Linde, a. s. 1997. ISBN 80-7201-045-X.

PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv: Obchodní právo 1. díl. 2. přepracované vyd. Praha: Codex Bohemia s. r. o. 1998. ISBN 80-85963-58-2.

MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav, UNIVERZITA KARLOVA: Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 89. 1. vyd. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0863-4.

MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618 - 1918. 1. vyd. Praha: Karolinum 2006. ISBN 80-246-1209-7.

Seznam použitých zkratek

a. s.	akciová společnost
k. s.	komanditní společnost
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
v. o. s.	veřejná obchodní společnost
AR	akciový regulativ
AS	akciová společnost
CP	cenné papíry
ČSR	Československá republika
DR	dozorčí rada
FO	fyzická osoba
HŘ	hospodářské řízení
HZ	hospodářský zákoník
JZD	jednotná zemědělské družstvo
KP	komunální podnik
NP	národní podnik
ObZ	obchodní zákoník
OP	obchodní právo
OR	obchodní rejstřík
OS	obchodní společnost
PO	právní osoba
PS	právní subjektivita
SA	státní arbitráž
SO	socialistická organizace
ÚRD	Ústřední rada družstev
ÚS	územní samospráva
ÚZ	účetní závěrka
VH	valná hromada
VHJ	výrobně hospodářská jednotka
VOZ	všeobecný obchodní zákoník
ZK	základní kapitál